FELÂK

﴿١١٣﴾ سُورَةُ الْفَلَقِ

«قُلْ اَعُوذُ» emriyle başlıyan bu Felâk Sûresiyle bundan sonraki Nâs Sûresine «واو» ın kesriyle Muavvizeteyn, ve Ihlâs ile beraber üçüne Muavvizat denilir ki sığındırıcı Sûreler demektir. Resûlullah bir rahatsızlık duyduğu zaman ve her gece yatağına yatacağı sıra bu üç Sûreyi okuyup ellerine üfliyerek mübarek başına ve yüzünden bed' ile aşağı doğru cesedi saadetlerine mesheder ve bunu üç kerre yapardı diye sıhhata Hazreti Aişeden rivayet olunmuştur. «Muavvizetey» nin ikisinin de beraber nâzil olduğunda pek söz yoksa da mekkî mi, medenî mi oldukları ittifak ile tesbit olunamamış, bazıları mekkî ve bazıları medenî demişlerdir. Râzî medenî demiş, Keşşaf, Beyzâvî, Ebüssüud muhtelefünfîha demişler. Bahirde: «Hasen, Ata, İkrime, Cabir kavlinde, ve Küreybin İbni Abbastan rivayetinde de Mekkîdir, İbni Abbastan Ebu Salih ve katâde ve bir cemaat rivayetinde Medenîdir, ve denilmiştir ki sahihi budur, ve muavvizeteynin sebebi nüzulü Yehudî Lebîd ibni A'samın sihri kıssasıdır» diye kayt eylemiştir. Lebîdin bu sihri kıssası ise medenîdir. Böyle iken Nehirde «bu sûre Mekkîdir ve muavvizeteynin sebebi nüzulü Lebîd

kıssasıdır» denilmesi zühuldür. Onun için olmalıdır ki Âlûsî sahih olan Medenî olmasıdır, çünkü sebebi nüzulü Yehudun sihridir. Onlar ise sıhahta vârid olduğu üzere sihri Medînede yapmışlardı, Binaenaleyh Mekkî olmasına

Sh:»6352

sahih diyene iltifat olunmaz» demiştir. İtkanda Mekkî ve Medenî sûrelerin tadadı hakkındaki rivâyetler miyanında Ebu Ca'feri Nahhasın « اَلنَّاسِخُ وَالْمَنْسُوخُ » kitabında ricali sikat isnadı ceyyid ile Ebû Amr ibni Alâdan, mücahidden, İbni Abbastan rivâyetinde « ﴿قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ﴾ ۰ ﴿قُلْ اَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ﴾ ۰ ﴿قُلْ اَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ﴾ » Medenî Sûreler miyanında, Beyhekînin Delâilünnübüvvesindeki senediyle İkrime ve Hüseyin ibni ebilhasenden rivâyetinde, « فَلَقِ ۰ وَ قُلْ اَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ ۰ وَ قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ » Mekkîler miyanında, İbni Dureysin Fazaili Kur'andaki senediyle İbni Abbastan rivayetinde de « قُلْ اَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ » sonra « قُلْ اَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ » sonra « قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ » Mekkîler miyanında, Ebû Ubeydin Fazaili Kur'anındaki senediyle Ali ibni ebi

Talhadan rivâyetinde Katâdeden rivâyetinde de kezalik Mekkîlerde saymış, ve Ebulhasen ibni Hassadın « اَلنَّاسِخُ وَالْمَنْسُوخُ » kitabında da yirmi Sûrenin bilittifak Medenî ve on iki sûrenin muhtelefünfîh ve maadasının bilittifak Mekkî olduğu zikredildikten sonra tafsîli için şu kasîde:

يا ساءلی عن کتاب اللّه مجتهدا و عن ترتب ما يتلی من السور

و کيف جاء بها المختار من مضر صلی الاله علی المختار من مضر

وما تقدم منها قبل هجرته وما تاخر فی بدر وفی حضر

ليعلم النسخ و التخصيص مجتهد يؤيد الحکم بالتاريخ و النظر

تعارض النقل فی ام الکتاب وقد توؤل الحجر تنبيها لمعتبر

ام القران وفی ام القری نزلت ما کان للخمس قبل الحمد من اثر

و بعد هجرة خير الناس قد نزلت عشرون من سور القران فى عشر

فاربع من طوال السبع اولها وخامس الخمس فى الانفال ذى العبر

و توبة اللّه ان عدت فسادسة و سورة النور والاحزاب ذى الذكر

و سورة لنبى اللّه محكمة والفتح والحجرات الغر فى غرر

ثم الحديد و يتلوها مجادلة والحشر ثم امتحان اللّه للبشر

و سورة فضح اللّه النفاق بها و سورة الجمع تذكارا لمدكر

و للطلاق و للتحريم حكمهما و النصر والفتح تنبيها على العمر

هذا الذى اتفقت فيه الرواة له و قد تعارضت الاخبار فى اخر

فالرعد مختلف فيها متى نزلت و اكثر الناس قالوا
الرعد كالقمر

و مثلها سورة الرحمن شاهدها مما تضمن قول
الجن فى الخبر

Sh:»6353

و سورة للحواريين قد علمت ثم التغابن و
التطفيف ذوا النذر

و ليلة القدر قد خصت بملتنا ولم يكن بعدها
الزلزال فاعتبر

و قل هو اللّه من اوصاف خالقنا و عوذتان ترد
الباس بالقدر

و ذا الذى اختلفت فيه الرواة له و ربما استثنيت
اى من السور

وما سوى ذاك مكى تنزله فلاتكن من خلاف

النـاس فى حصر

فليس كل خلاف جاء معتبرا الا خلاف له خظ

من النظر

Nazmedilmiş olduğunu -ki bunda muavvizetan muhtelefünfih olanlardan sayılmış ve evvelâ bu okunan Sûrelerin nüzul keyfiyyeti, ve hicretten evvel mi? Sonra seferde ve hazarda mı? Mes'eleleri Kur'aniyyetin esasına taallûk etmeyip ancak hukmü tarih ve nazarla teyid edecek bir müctehidin nesih ve tahsîsı bilmesi için alâkadar olacağı bir mesele olduğu anlatılmış, sonra da nâsın hilâfından darlığa düşümemesi, can sıkılmaması, çünkü her vârid olan hilâfın muteber olmadığı, ancak nazar ve istidlâlden hazzı olan hılâfın nazarı itibara alınması tenbih ve tavsıye olunmuş bulunduğunu- nakleyledikten sonra Süyutî nihayet: «muavvizetan, muhtar olan Medenîdirler, çünkü bunlar, delâilde Beyhekînin tahric ettiği vechile Lebîd ibni A'samın sihri kıssasında nâzil olmuşlardır» diye Râzî gibi Medenî olmasını ihtiyar eylemiş, Âlûsî de muhtar demekle iktifa etmeyip « وَهُوَ الصَّحِيحُ » diye hukmeylemiştir.

Râzînin sebebi nüzul olarak nakleylediği rivâyetler şunlardır:

1- Şöyle rivayet olunmuş: Resûlullaha Cibril Aleyhisselâm geldi, sana, dedi: Cinden bir ıfrit bir keyd yapmak istiyor, düşeğine vardığında « قُلْ اَعُوذُ بِرَبِّ ... » ilââhırissûreteyn اهـ. Bu ancak Peygamberden bir haberle bilinebilir, Mekkîye de Medenîye de muhtemildir. 2- Gözden sıyanet için okunmak üzere indirildiler denilmiş ve Saıyd ibni Müseyyebden şöyle rivâyet olunmuştur: Kureyş «gelin bir aclık riyazati yapalım da Muhammede göz değdirelim» dediler, öyle yaptılar sonra da geldiler, ne sağlam bazun, ne kuvvetli sırtın, ne güzel yüzün var? Diye göz

Sh:»6354

değdirmek istediler, Allah Tealâ da muavvizeteyni indirdi اهـ. Buna göre Mekkî demek olur. 3- Yehudî Lebîd ibni A'samın sihri kıssasıdır ki Razî buna cumhuri müfessirîn kavli demiş ve bunun hakkında Mu'tezile ile bir münakaşadan da bahseylemiştir. Bu kıssa hakkında en makul rivayet şudur:

Neseî Kitabülmuharebede murted babında «Ehli kitab sahirleri» hakkında Hennad ibni Serî ihbariyle Ebî Muaviyeden, o A'meşten, o Yezid ibni Hayyandan, o Zeyd ibni Erkamdan şöyle rivayet eylemiştir: Hazreti Peygamber sallallâhü âleyhi ve selleme Yahuddan bir racül sihir yaptı, o yüzden bir kaç günler

müştekî oldu derken Cebrail Aleyhisselâm geldi de «sana, Yehudden bir racül sihir yaptı, senin için filân kuyuda şöyle şöyle bir takım ukdeler akdeyledi [düğümler döğdü]» dedi. Bunun üzerine Resûlullah sallallahü âleyhi ve Sellem gönderdi onu çıkardılar, getirildi. Resûlullah da «

كَأَنَّمَا نُشِطَ مِنْ عِقَالٍ

» bir ikalden, yani bir diz bağından çözülmüş gibi kalktı, sonra da bunu o Yehudîye ne andı ne de yüzünü gördü اهـ. Bundan başka Buharîde, Müslimde, İbni Mâcede Hazreti Âişeden Hişam İbni Urve tarikiyle bir kaç rivâyet vardır ki Mutezile bunları kabul etmek istememiş, lâkin ehli hadîs sübutunu söylemişler ve bu suretle ve delâili nübüvvetten bir mucizenin vukuunu haber vermişlerdir. Şu kadar ki bu rivâyetlerde bu kıssa muavvizeteynin sebebi nüzulü olduğu sarih değildir.

Buharînin işaretine göre olsa olsa Sûrei Bekarede Yehudun sihr ile iştigaline dair olan «

وَاتَّبَعُوا مَاتَتْلُوا الشَّيَاطِينُ عَلٰى مُلْكِ سُلَيْمٰنَ ۚ وَمَاكَفَرَ سُلَيْمٰنُ وَلٰكِنَّ الشَّيَاطِينَ كَفَرُوا يُعَلِّمُونَ النَّاسَ السِّحْرَ ۗ وَمَآ اُنْزِلَ عَلَى الْمَلَكَيْنِ بِبَابِلَ هَارُوتَ وَمَارُوتَ ۚ وَمَا يُعَلِّمَانِ مِنْ اَحَدٍ حَتّٰى يَقُولَآ اِنَّمَا نَحْنُ فِتْنَةٌ فَلَا تَكْفُرْ ۖ فَيَتَعَلَّمُونَ مِنْهُمَا مَايُفَرِّقُونَ بِهِ بَيْنَ الْمَرْءِ وَزَوْجِهٖ ۚ وَمَاهُمْ بِضَآرِّينَ بِهِ مِنْ اَحَدٍ اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ ۚ

» Âyetinin nüzulüne sebeb olduğu söylenebilir. Fakat Süyutînin dediği gibi Beyhekî Delâilde Hazreti Aişe

hadîsinin mâba'di olmak üzere zikreylediği rivâyette verdiği tafsîl ile muavvizeteynin sebebi

nüzulü

Sh:»6355

bu kıssa olduğunu tahric ve tasrih eylemiştir: İki melek gelip Lebîd İbni A'samın zervan kuyusunda muşt ve muşata ve erkek hurma tal'ının kapçığı içinde tıb yaptığını haber vermekle sabahleyin Resûlullah ashabı ile beraber kuyuya gitti bir adam girip kuyunun kapak taşının altından tal'ının cuffünü çıkardı, içinde Resûlullahın tarağı ve başının darantısı vardı. Bir de mumdan bir timsâl yapılmış ve ona iğneler saplanmış ve onda on bir düğümlü bir de veter (yay kirişi) bulunmuştu o vakıt Cibril Aleyhisselâm muavvizeteyni getirdi, Ya Muhammed! «قُلْ اَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ» di bir düğüm çöz, «مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ» di bir düğüm çöz dedi, nihayet Sûrelerin ikisini de bitirdi düğümlerin hepsini çözdü. İğneleri çıkardıkça bir elem duyuyor ondan sonra da bir rahat buluyordu, Ya Resûlullâh katletsen!; denildi, Allah bana âfiyet verdi ve Allahın azâbından onun göreceği daha eşeddir buyurdu. Bir rivayette de denilmiştir ki: sihri yapan Lebîd İbni A'sam ve kızları idi, Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem hastalandı, bunun üzerine Cibril muavvizeteyn ile nâzil oldu, sihrin mevzıini, ve yapanını ve ne ile yaptığını haber

verdi, Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem de Hazreti Aliyi ve Zübeyri ve ammarı gönderdi, bunlar kuyunun suyunu çektiler kına suyu gibi olmuştu. Sonra kuyunun kapak taşını kaldırdılar tarak dişlerini çıkardılar, beraber bir de veter vardı ona on bir düğüm düğümlenmiş ve iğneler saplanmıştı, onu alıp Peygambere getirdiler o onlara Muavvizeteyni okumağa başladı., Her âyeti okudukça bir düğüm çözülüyor ve Aleyhissalâtü Vesselâm bir hıffet buluyordu, iki Sûrenin tamamında son ukde de çözüldü. Aleyhissalâtü Vesselâm da bir İkalden sıyrılmış gibi kalktı اهـ. Bu iki rivâyetten evvelki rivayet daha doğrudur denilmiş ve işte bu haberlerin sıhhatına kail olan muhaddislerle bir kısım müfessirîn sebebi nüzulün bu olduğunu ve bu suretle bir kuyunun suyunu kına suyu haline getirecek ve başındaki

Sh:»6356

hurma ağacını kurutacak kadar bir tıb ve ilâç ile tesmim etmiş ve Resûlullahın beden ve asabında bir rahatsızlığa sebeb olmuş olan en gizli ve şiddetli bir sihri meydana çıkararak ibtal eyliyen ve Delâili Nübüvveten olan ilâhî bir mucize zâhir olup risalet kuvvet ve ısmetinin tecellî etmiş bulunduğunu ve böyle gizli bir surette hücum eden sihre karşı galebe eden mucizenin Hazreti Musaya karşı açıktan meydan okuyan seharei Fir'avne karşı Asayı Musanın galebesi mucizesinden daha beliğ ve müessir bulunduğu

kanaatiyyle bu Sûrenin Medenî olması rivayetini tercih ve ihtiyar eylemişlerdir. Ancak şundan gaflet edilmemek lâzım gelir ki bu rivâyetlerin hepsinin sıhhati kabul edildiği takdirde bile Resûlullâha velev bir ân için olsun bir sihir yapılmış olduğuna mutlaka itikadın vucubunu ifade edecek kuvveti hâiz değildirler. Zira esas itibariyle haberi ahad hududunu geçmiş değildirler. Haberi âhadın sıhhati ise itikadın cevazını ifade etse bile vücubunu ifade eylemez. Halbuki bunda itikadın vücubu şöyle dursun Kur'anın nassına muhalif olduğundan dolayı câiz bile olamıyacağına dahi kail olanlar vardır. Netekim İmamı Matürîdîden nakledildiğine göre Ebu Bekri Esam burada merviy olan sihir hadîsi metrûktur, çünkü bundan kâfirlerin Aleyhissalâtü Vesselâma meshur demelerinin sıdkı lâzım gelecektir. Bu ise Kur'anı Azîmüşşanın nassına muhaliftir, demiş ve Mutezile bu fikirde ısrar etmiş ve sihirden teessürün mansıbı nübüvvete yakışmıyacağını söylemişlerdir. Gerçi Resûlullaha sihir yapıldı da defi ve ibtal edildi demekle ona meshurdur demek arasında büyük fark vardır. Meshurdur demek, sihre mağlûb olmuştur demek olur. Bu rivâyetler mağlûb olduğunu değil, bil'akis mucize olarak galebesini haber vermekte ve bu haysiyyetle Kur'anın nassını tahkik ve teyid eylemektedir. Ve hasbelbeşeriyye Resûlullahın şahsı saadetine, Uhudde sinni şeriflerinin şehid olması, Hayberde tesmime

kalkışılması gibi herhangi bir sebeble bir zarar ve elem veya maraz, veya mevt ve katıl gibi bir âfet ârız olabilmek ve hattâ ahvali âdiyede bir hayal, veya bir zühül ve nisyan veya yapmak istediği bir fili yapamamak gibi bir hâdisei nefsiyyeye maruz olmak akıl ve kalbinin selâmetine ve aldığı vahyin kuvvetine mâni olmıyacağı gibi sonra hıfz-u inayeti ilâhiyye ile bunlar tashih ve izale olunmak mensıbı nübüvvete ve «وَاللّٰهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ» vâdine münafi olmıyacağı da unutulmamak lâzım gelir. Onun için İmamı Mazirî şöyle demiştir: Ehli bid'at bu hadîsi nübüvvet mansıbına hat ve teşkik olur diye inkâr etmişlerse de öyle değildir. Çünkü Allah Tealâ onu Risalete müteallık ümurda masum kılmış, amma Dünya ümurundan meb'us olmadığı bazı ümurda ve beşeriyyete ârız olabilecek bazı hususta müteessir olabilmesi de baîd değildir اهـ. Kazı Iyaz da Şifai Şerifte «Hazrei Aişe hadîsinin rivayetlerinde sihir Hazreti Peygamberin aklına, kalbine, itikadına değil, ancak cesedi şerifine ve cevarihinin zâhirine dokunmuş olduğu, ve yapacak gibi tehayyül edip de yapmamış olduğu şey de yine rivâyetin birisinde musarrah olduğu üzere ehline yaklaşacağını zannedip de yaklaşamamasından ibaret bir tutukluktan başka birşey olmadığı beyan olunarak vârid olmuştur» diye tavzih eylemiştir. Filvakı Hazreti Peygamberin beşerî haysiyyetten olan her hangi bir elem ve ârızasını nübüvvet ve risâleti haysiyyetinden olan ısmet ve kuvvetine sirayet edermiş gibi tevehhüm etmek hiç de doğru değildir. İşte ehli hadîsten olan ulemanın

bilhassa bu noktayı tebarüz ettirmek ve bu haberlerde müessir bir sihre karşı bir mucizeye delâlet bulunduğunu tavzîh eylemek için bu rivâyetleri yekdiğeriyle telif ederek sıhhatini kabulde bir mâni görmemişlerdir. Bununla beraber bu mes'eleyi bir Ehli sünnet ve Ehli bid'at ve i'tizal mes'elesi gibi tasvir etmek de sihri haddinden fazla büyütmek gibi bir ifrattan

Sh:»6358

hâlî olmaz. Halbuki sihri ve şerr-ü zararını inkâra kalkışmak doğru olmadığı gibi onu haddinden fazla ızam etmek de doğru değildir. Sihir bir hud'a ve şeytanetten hâlî olmamakla beraber ruhanî veya cismanî olarak sınaî ve talimî bazı hakikatlerle memzuc da olabilir. Ve her ne olsa «وَمَاهُمْ بِضَآرِّينَ بِهِ مِنْ اَحَدٍ اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ» dır «اِنَّ اللّٰهَ سَيُبْطِلُهُ» dır, «وَلَا يُفْلِحُ السَّاحِرُ حَيْثُ اَتٰى» dur. Peygambere sâhir veya nübüvveti cihetinden meshur diyenin küfründe de şübhe yoktur. Burada üç mes'ele vardır:

Evvelâ sihrin vukuu; sâlisen bu Sûrelerin sebebi nüzulü olup olmaması mes'eleleridir. Sihrin mahiyyeti her ne olursa olsun vukuunu ve onunla iştigal edenlerin bulunageldiğini inkâr etmek onun küfür ve fitne olduğunu inkâr etmek gibi hem Kur'anın sarahatine karşı küfür hem de tarihe karşı cehalet olur.

Peygambere bir sihir yapıldığına ve onun hasbelbeşeriyye ondan biraz müteessir ve müteelim olduğuna itikad etmek câiz olabilirse de vâcib değildir, bu Sûrelerin mazmununda sâhirlerin de şerrinden Allaha istiâze mânası açık olduğu da katıyyetle sâbit değildir, bu sûreler ondan daha yüksek ve daha şümullü kıymeti hâizdir. Balâdeki nakıllerden anlaşıldığı üzere Beyhekînin dahi Mekkî ve Medenî rivâyetleri kaydetmiş olmasınâ nazaran en doğrusu nüzul ve esbabı nüzulü muhtelefünfîha olduğunu söylemektir. Ve şu halde Süyutînin Medenî olması muhtardır diye tercihi, Âlûsînin « هُوَ الصَّحِيحُ » diye tercihinden daha muvafık olur.

Burada İbni Mes'ud Hazretlerinin cemi Kur'ana kadar bu iki Sûrenin Kur'andan olduğuna vakıf bulunmadığına dair de bir rivâyet vardır. Bu ise iki sebebden neş'et edebilir. Ya bu sûrelerin nüzulü son zamanlarda olmasından, yahud Mekkede iken hadîsi kudsî kabilinden iken Kur'an olmak üzere tesbîtine dair vahiy muahheren vârid olması hasebiyle müşarünileyhin ona vakıf olmamış

bulunmasından olabilir. İki takdirde de Kur'aniyyetleri, Medenî olması lâzım gelir ki bunu da Medenî olduğuna dâir esbabı tercihten olarak zikretmek muvafık olur. Bu Sûrelerin sebebi nüzulü Peygamberin vefatına yakın Yemende Esvedi Ansî, Yemamede Müseylimetülkezzab gibi nübüvvet iddiasiyle kıyam etmek istiyen deccalların şerr-ü fitneleri olmak da pek melhuzdur ki balâda zikrolunan birinci rivâyetin mânası da bu olsa gerektir. Bunların yaptıkları da nâsın akıdelerini bozmak için ukdelere üfürenlerin şerri cümlesinden ve en büyük sihirlerden olduğunda da şübhe yoktur, hem onlar dünyaya felakı subuh gibi parlamış olan nuri islâmı karartmak için saldırmak istiyen gasık kabîlindendir. Bu suretle bu Sûrelerin sona dercedilmiş olması da pek münasibdir. Allahu a'lem.

Söz uzamış olmakla beraber sihirden bahsedilmiş olmak münasebetiyle şunu da söyliyelim ki: Sûrei Bekarede Yehudun kitabullah olan Tevratı arkalarına atıp da iki nevi sihrin arkasına düştükleri, bunlardan birisi Süleyman Aleyhisselâmın mülk-ü, saltanatı hakkında Şeytanların küfr ile uydurup takib ettikleri siyasiyyata müteallık sihir; birisi de Babilîlerin Harut ve Marut efsaneleri diye anılmakta bulunan ve aşk-u alâkaya dair olarak karı ile koca beynini ayıracak kadar küfr ve fitneyi tezammun eden sihir olduğu «وَاتَّبَعُوا مَاتَتْلُوا الشَّيَاطِينُ عَلٰى مُلْكِ سُلَيْمٰنَ» âyetinde geçmiş ve orada sihrin sekize kadar sayılan envaından da bahsolunmuştu. Onları tekrara hacet olmamakla beraber sihir

kelimesinin lûğavî ve Ürfî mânalarına dair bir hulâsa daha yapmadan geçmek de muvafık olmıyacaktır.

Nihayede der ki: Arabın kelâmında sihir, « صَرْفُ الشَّيْءِ عَنْ وَجْهِهِ » bir şeyi vechinden sarf ve tahvil eylemektir اهـ. Kamusta: sînin fethiyle sehr, akciğer ve zammiyle suhr, yüreğe denilir, sînin kesriyle ism olarak sihr « كُلُّ مَا لَطُفَ وَدَقَّ مَأْخَذُهُ » tutumu lâtîf ve ince olan her hangi bir şeye ve fi'le

Sh:»6360

denir, masdar olarak da hud'a yapmağa, ve cadılık ve gözbağcılık etmeğe denilir اهـ.

Râgıb der ki: Sahr, hulkumun ucu ve riedir, sihrin de bundan müştak olduğu, yani ciğere işletmek mânasından mehuz olduğu söylenmiştir, ve sihir birkaç manaya ıtlak olunur:

BİRİNCİSİ: hakikatı olmıyan tahyîlât ve hud'aya denilir ki: el çabukluğuyla yaptığını gözlerden kaçırtmak suretiyle «şa'bezeci» hokkabazların yaptıkları, ve yaldızlı sözlerle kulakları avutarak nemmamların,

koğucuların yaptıkları bu kabîldendir « ﴿سَحَرُوٓا اَعْيُنَ النَّاسِ﴾ ، ﴿يُخَيَّلُ اِلَيْهِ مِنْ سِحْرِهِمْ﴾ » buyurulması bu mâna üzerinedir, kâfirler Musa Aleyhisselâma bu nazarla baktıklarından dolayı « يَآ اَيُّهَ السَّاحِرُ » demişlerdi.

İKİNCİSİ: Şeytana bir nevi tekarrüb ile onun muavanetini celbeylemektir ki « هَلْ اُنَبِّئُكُمْ عَلٰى مَنْ تَنَزَّلُ الشَّيَاطِينُ تَنَزَّلُ عَلٰى كُلِّ اَفَّاكٍ اَثِيمٍ » buna işarettir, « وَلٰكِنَّ الشَّيَاطِينَ كَفَرُوا يُعَلِّمُونَ النَّاسَ السِّحْرَ » buyurulması da bunun üzerinedir.

ÜÇÜNCÜSÜ: (eğtâmın) avammın zâhib olduklarıdır ki: kuvvetinden suver ve tabayıı tağyir eder, Meselâ insanı eşek yapar diye zu'm ettikleri fi'lin ismidir. «Muhassılîn» ındinde ise onun hakikati yoktur اهـ.

Râgıbın bu son sözünü sade Mutezile kavli imiş gibi telâkkı edenler olmuş ise de öyle değildir. Kamus sahibi de Besairde bunu şöyle ifade etmiştir: Feth ile sahr, hulkumun ucuna ve akciğere denir, bedenden ona muhazî olan uzve de mecazen ıtlak edilir. Kesr ile sihr ki Türkçemizde büyü, ve cadılık dahi tâbir olunur -fil'asıl bir adamın sahrine, yani akciğerine vurup onu müteğayyir ve sersem eylemek mânasına masdar

olup sonra cadılıkta kullanılmıştır ki üç türlüdür:

BİRİSİ: sırf hida' ve tahyilâttır ki hakikati yoktur, şa'bede ve gözbağıcılık tâbir olunur, hiffeti yed ve sür'atten neşet eder.

Sh:»6361

İKİNCİSİ: Şeytanlara tekarrüb ederek bazı mertebe muavenetlerini isticlâb ile olur.

ÜÇÜNCÜSÜ: küfrü irtikâb ile efsun ederek suver ve tebayıı gûya tağyir ederler, meselâ bazı adamı gûya eşek yaparlar, bu dahi gerçi müessirdir lâkin hakikatı yoktur, meshur olan kişi kendisini eşek olmuş kıyasiyle öyle şive yapar, herhalde sihrin vukuu vardır اهـ. Bütün bunlarda ince bir hîle ve hud'a mânası bulunmakla beraber hakikati yoktur demek büsbütün yalandan ıbarettir demek de olmayıp maddî veya ruhanî olarak gizli bir takım sebebler istimâli ile tahrifi hakikat edilerek yapılan ve mahiyyetinde mutlaka bir şeytanet ve hud'a mânası bulunan ve bu suretle bir takım kimseleri manyatize ederek (yâni mıknatıslar gibi cezb-ü teshir eyliyerek) iradesine râim eyliyen habîs bir san'at diye de târif olunabilir. Netekim Ebûlbeka

külliyyatında bunların hepsine şâmil olmak üzere sihrin urfî mânasını şöyle târif eylemiştir, kesr ve sükûn ile sihr, nüfusi habîsenin bir takım ef'al ve ahvâle uğraşmasıdır ki o fıillerde bazı harikul'ade ümur terettüb eyler, Maamafih muarezası müteazzir olmaz. Ve Ezherînin Ferra' ve sâireden nakline göre asli lûgatte sihr, sarftır, ya'ni çekip çevirmek, birşeyi yönetimden çıkararak tağyir ve tahvil eylemektir. Ve hiyel ve sanayı erbabının alât ve edevât ianesiyle yaptıkları fıillere ve el çabukluğuyla yapılanlara sihr ıtlak edilmesi de birşeyi cihetinden sarf ve tahvil etmek mânsı bulunmak ıtibariyle hakikati lüğaviyyedir. Sihri kelâmî de, kelâmın garabeti ve kalblerde müessir olan letafetidir ki onları sihir gibi bir halden bir hale tahvil eyler, « اِنَّ مِنَ الْبَيَانِ لَسِحْرًا » hadîsinin mânası da (Kamusun beyanı üzere) Allahü a'lem şudur: İnsanı medheder, onda sadık olur, dinleyenlerin kalblerini ona çevirir, aynî zamanda zem de eder, onda da sadık olur, ona da kalblerini çevirir اهـ. Nihayede bu hadîsi şöyle iyzah eylemiştir: «Yani beyanın bazısı vardır ki hak olmasa

Sh:»6362

bile sâmiînin kalblerini çevirir, bir de denilmiştir ki bunun mânası: bazı beyan vardır ki onunla sâhirin sihr ile kazandığı günah gibi günah kazanılır, buna göre hadîs zem siyakındadır. Medh sîyakında olması da

câizdir. Çünkü onunla kalbler istimale olunur, dargınlar hoşnud edilir, sertler yumuşatılır, indirilir. Sihir de kelâmı Arabda « صرف الشىء عن وجهه » dir اهـ. Râgıb da bunun hakkında şöyle der: Sihirden bazan hüsnü tesavvur olunur. Netekim « اِنَّ مِنَ الْبَيَانِ لَسِحْرًا » denilmiştir. Bazan da fılinin inceliği tesavvur olunur, Netekim etıbba «tabiat sahirdir» derler اهـ. Bunlardan anlaşılıyor ki sade hüsn-ü letafet ve incelik itibariyle sihir itlakı mecazdır. Aslında sarf ve tağyir ile sirrî bir hud'a ve şeytanet mânası vardır, ürfî mânası olan büyücülüğe, cadılığa ıtlakı da bu itibar ile ve habâseti haysiyyetiledir. Tarifinde «muarazası müteazzir olmaz» diye kaydlanması da mûcizeden farkını göstermek içindir. Arabcada sihre bir de tıb tâbir olunduğu ve sihir yapılana matlub denildiği de anlaşılıyor ki bu bizim lisanımızda da vardır, fulâna büyü yapılmış, yahud o, büyülü imiş mânasına ona ilâç yapılmış, o ilâçlı imiş denilmek de şayidir. Kamus şarihi sihre tıb itlakının yılan sokana selîm, sahraya mefaze tâbir edilmek gibi ifakata tefe'ül için olduğunu söylemiştir. Maamafih bunun tababette edviye istimaliyle yapılan hazakat ve meharet kabîlinden bir tesir mülâhazasiyle itlak edilmiş olması da pek melhuzdur.

Sh:»6363

Hasılı, lisanımızda, büyü, ilâc, avsun, cadılık, nirenk, füsun ve efsun gibi tâbirlerle yadolunan sihir

frenkcede de magie, ve sorcellerie tâbirleriyle yadolunduğu anlaşılıyor. Bu münasebetle burada onların fikirleri de hulâsaten kaydedilmek fâidesiz olmıyacaktır zannederim: Lârosta diyor ki: mage: Midyalılarda ve Fürste rühban sınıfı âzası, Yunanlılarda ve Romalılarda; müneccim, efsuncu, sâhir: magiciene: sihir san'atı yapan sihirbaz mecazen: hayretengiz ve anlaşılmaz şeyler yapan şahıs: artistler büyük sehhardırlar denilir. Magie (ya'ni sihir): acayip bir takım ameller vasıtasiyle, kavanini tabiıyye hilâfına bazı âsâr istihsali iddia olunan sanattır: Magie: (sihir) eski

Sh:»6364

Mısırlılarda çok mergub idi. Magie norie kara sihir: Şeytanları celb için yapılan idi. Magie blanche beyaz zihir: Zâhiren fevkalâde, hakikatta ise esbabı tabiıyyeye medyun bazı âsar husule getirmek sanatıdır. Mecazen: şayanı hayret eser, iğfal ve ıdlâl kuvvet ma'nalarına gelir. Netekim üslûb sihri denilir. -Maglar, Zerdüşt dîninin rüesası bilhassa nücum, ahkâmı nücum ve diğer fevkattabîa kuvvet isnad olunan tılsımat gibi fenlerle yetiştirildi ki magie kelimesinde halâ onların hatıraları saklanır. İradesine kuvayı ulviyyeyi münkad etmek, onları celbeyleyip muavenetleriyle bir takım zuhurat husule getirmek; şirinlik yapmak, cezb ve teshir etmek, şifayi âcil vermek gibi ilah... Acaib ve harikulade eserler isnad olununan bu iddiaî san'at,

erkenden Yunanlılara idhal olunmuştu, lâkin bâtıl akîde ile dessaslığın semeresi olarak her asırda ve cahil halkın hepsinde bulunur. Kuruni vüstada sihr ile lekelenerek itham olunan her ferd şiddetle yakılırdı. Bugün sihirbazlık, ve cadılık, sorcellerie medeniyyetin terakkısi önünde hemen hemen tamamiyle gaybolmuş gibidir. Sorcellerie demek sorcier mesleki ve ameli demektir ki kuruni vüstada bu bir cinayet gibi mülâhaza olunurdu. Sorsiye, ya'ni cadı o şahıstır ki halk onun sihr ile fenalık yapmak için vakıt vakıt Şeytan ile hali ictimada bulunduğunu zu'mederlerdi. Bu zu'm halâ gayri medenî halkda temamen gaybolmamıştır. Mecaz olarak: pek meharetli şahsa denir, ihtiyar fena karıya da «koca cadı karı» denilir اهـ.

Görülüyor ki bunlarda kelime iştikakından katınazarla hakikat ve mecaz mana ve mahiyyet itibariyle bizimkilerin beyanatından pek farklı değildir, ve oldukça bir tarih de yapmış, bir ucunu Mısıra, bir ucunu da Midyalılarla eski Fürse dayamıştır. Midyalılar Elcezîrede olmak, Babil de orada bulunmak itibariyle bunun Babilde Harut ve Marut hikâyeleriyle alâkadar olan sihir demek olacağını da anlamak

Sh:»6365

iktıza eder. Mage lâfzı Lâtince «Magus» lâfzından diye gösterildiğine göre bu bizim Mecus dediğimiz olmuş

oluyor. Şu halde Fransızların sihir manasına kullandıkları «Magie» tabirinin asıl lûğavî manası mecusîlik, yani mecusî işi, mecusluk san'atı demek olduğu anlaşılır. Sonra, sihrin zâhiren fevkalâde görünen, hakikatte ise esbabı tabiıyyeye müstenid bulunan ve beyaz sihir tabir olunan bir kısımdan bahsediliyor ki bundan da sihrin bazı hakikatler karıştırılarak yapılan ve fakat o hakikat gösterilmediği için harikulade zannedilen bir kısmı bulunduğu da söylenmiş oluyor. Filvakı sahirler böyle cismanî ve ruhanî bir takım esbabı tabiıyye istimal ederek zâhiren fevkattabîa, harikulade görünen bir takım asârı garîbe izhar eder ve böylelikle Peygamberlerin mucizelerine ve Evliyanın kerametlerine rekabet etmek de isterler. Ve bundan dolayıdır ki sihir, talim ve teallümü kabil bir hüner ve san'at kabîlinden olarak telâkkı olunur. Halbuki fevkattabîa olan mucize ve keramet kesb ile değil, ancak mevhibei İlâhiyye olarak kabil olur. Bununla beraber şu da inkâr olunamaz ki esbab ve hâdisatı tabiıyye denilenler içinde kanunları iyzah olunabilen ve fennî olarak san'at halinde muttariden tatbikı kabil olduğundan dolayı adî ve tabiî sayılanlar olduğu gibi kanunları iyzah edilemiyerek amperik surette tatbîk edilebilen ve ılliyyeti mechul olarak tesadüf edilegelen nâdir, ve gayrinâdir, nice hâdiseler ve garîbeler bulunduğu da günden güne tezayüd edip duran keşfiyyat ve müşahedelerle görülüp duruyor. Bu noktalar iyi mülâhaza edilince şu da anlaşılır ki medeniyyetin terakkîsi karşısında sihrin gaybolduğunu zannetmek de doğru değildir, bilâkis fününun ve vesaitı medeniyyenin terakkısi içinde sihrin tebdili şekl ile tenâsuh ederek türlü namlar ve şekillerle daha ziyade

tevessu etmekte olduğunu itiraf etmek icab eder. Sâhirlerin ervah ve nüfusi âliyeyi celbetmek iddiaları yalan olduğunda

Sh:»6366

şübhe yok ise de ervahi habîse ve nüfusi sâfileyi celb ve teshir edebildikleri ve bu suretle nüfusi âliyeyi de ızrara çalıştıkları muhakkaktır. Ve bundan dolayı sihir en şenî küfürler ve şeytanetlerle mütelâzimdir. Her zaman beşeriyyet onun şerrinden Allaha sığınmak ihtiyacındadır.

Bu Sûrenin âyetleri - beştir.

Fasılası - ق ٠ ب ٠ د harfleridir. « ب » ortada yalnız olarak tam manasiyle bir fasıla harfıdır.

Münasebeti, İhlâsın nihayetinde beyan olunduğu üzere doğumdan, küfüvden münezzeh olan eksiksiz samediyyetin hukmüyle doğum, hudus cereyan eden ve binaenaleyh yekdiğerine karşı mertebe mertebe şerri ihtiva eyliyen eksikli mahlûk ve fânî fıtretin hukmünü son bir tavzih olmasıdır, ya'ni Allahı ıhlâs ile tanı,

ona şöyle iltica et:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

﴿١﴾ قُلْ اَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ ﴿٢﴾ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ ﴿٣﴾ وَمِنْ شَرِّ غَاسِقٍ اِذَا وَقَبَ ﴿٤﴾ وَمِنْ شَرِّ النَّفَّاثَاتِ فِى الْعُقَدِ ﴿٥﴾ وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ اِذَا حَسَدَ﴿﴾

Meali Şerifi

Di ki: Sığınırım Rabbına o Felakın 1 Şerrinden Mâhalakın 2 Ve şerrinden bir Gâsıkın daldığı zaman 3 Ve o, ukdelere üfliyen neffasların şerrinden 4 Ve şerrinden bir hâdisin hased ettiği zaman 5

1. ﴿قُلْ﴾ Di -şayanı dikkattır ki: böyle «di», «söyle» diye emrolunduğu zaman bundan zâhir olan, memurun bu emri değil, bununla söylenmesi emrolunan sözü söylemesi matlûb olur, onun için

Peygamberin de bu sûreleri okurken « قُلْ » demeyip « ﴿اَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ﴾ ۰ ﴿اَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ﴾ ۰ ﴿هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ﴾ » diye başlaması iktıza etmezmiydi? Diye bir suâl hatıra gelir. Bundan dolayı « قُلْ يَآ اَيُّهَا الْكَافِرُونَ » de mutlaka « قُلْ » denilmek vacib, Tebbet de « قُلْ » denilmemek vacib olduğunda ittifak bulunmakla beraber, ihlâsta ve Muavvizeteynde, kul denilmiyerek okunmasını tecviz edenler olmuşsa da mücerred duâ niyyetiyle söylendiği zaman bu caiz olsa bile Kur'an olarak okunduğu zaman aynen okunmalıdır, çünkü mushaflarda öyle tesbit edilmiş, öyle vârid olmuştur. İmam Ebu Mensuri Matürîdî te'vilâtta demiştir ki: «Zîra bununla memur olan yalnız muhatabdan ibaret değil, onun gibi mükellef olan herkestir» onun için dehirler geçtikçe kalmak, bütün İbadullaha emir ve tavsıye olunmak üzere aynen tesbit edilmiştir, bir de denilmiştir ki: bununla memur okuyanın kendisidir. Allah Tealâ bu suretle şunu bildirmiştir ki bu mazmunun makamında herkes kendisine bunu söylemeyi emretsin, bunu bırakmasın, hasılı İhlâsın başında da işaret ettiğimiz vechile bu sûreler: « قُلْ ۰ قُلْ » diye emir ile emrolunmuş gibi bir telkıyn ile okunur. Ya'ni kendine ve herkese şöyle dua etmesi söyle: ﴿اَعُوذُ﴾ sığınırım- Avz, meaz, ıyaz, istia'ze bir fenalıktan korunmak için gayre iltica etmek, himayesini istemektir, ki sığınana âiz veya müsteîz, sığınılana müsteazzünbih; kaçılan fenalığa müsteazünminh, sığınış tarzına, vesîlesine avze, sığındırıp koruyana muîz, korunana muaz denilir. Ya'ni hifz-u himayesini istiyerek iltica

eder korunurum ﴿بِرَبِّ الْفَلَقِ﴾ Rabbına o felakın -

Sh:»6368

Şafak vezninde felâk, bir çok manalara gelen acîb mazmunlu derin bir kelimedir, iştikakına nazaran en esaslı manası yarmak mefhumunu mütezammın olmak hasebiyle tıbkı fıtret kelimesini andırır. Aslında lâmın sükûniyle halk vezninde: yarmak, birdenbire çatlatıp ayırmak veya pürtletmek demek olan felk masdarından mefluk manasına sıfatı müşebbehe olduğuna göre infılak ettirilmiş, çatlatılıp yarılarak belirdilmiş demek olacağından ilk nazarda yarık, yahud çatlak manasına lâmın fethiyle değil, tıpkı meşkuk manasına şakk gibi masdarında olduğu vechile lâmın sükûniyle felk kullanılır. Cem'inde de şukuk gibi füluk deniliyor, meselâ ayağında yarık, çatlak var denecek yerde «فِى رِجْلِهِ فَلْقٌ اَىْ شَقٌّ. وَفُلُوقٌ اَىْ شُقُوقٌ» deniliyor ki, bu fark, ferc lâfzı ile ferec lâfzı arasındaki farka benzer. Ya'ni feth ile felak, sade çatlağın, çatlayışın kendisinden ıbaret değil, daha ziyade ondan belirip inkişaf ederek husule gelen neticenin vasfı demek olur. Meselâ bir çekirdeği çatlatmak bir felk, çatlaması bir infilâk, bir infıtar, o çatlayış bir fıtret, onda iki taraflı husule gelen hey'et bir çatlak bir felk ile şaktır. Onun bir tarafı bir fılk bir şıktır, o çatlağın iki şıkkı arasından netice olarak pürtleyip

beliren, inkişaf ve inbisat eden tomurcuk, yaprak, veya su veya ışık, parıltı, açıklık veya her hangi bir

mahlûk, (feth ile) felak demektir. Bu mana iledir ki «

اِنَّ اللّٰهَ فَالِقُ الْحَبِّ وَالنَّوٰى يُخْرِجُ الْحَىَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَمُخْرِجُ الْمَيِّتِ مِنَ الْحَىِّ ذٰلِكُمُ اللّٰهُ فَاَنّٰى تُؤْفَكُونَ فَالِقُ الْاِصْبَاحِ «

buyurulmuştur. « رَبِّ الْفَلَقِ » vasfından da zâhir olan budur. O felakın fâlikı: yarıp yaratıcısı, ölüden

diri, diriden ölü çıkarıcı ve zulmeti yarıp sabahı açıcı ve bu suretle yokluktan çıkarılarak doğup doğuran

halkı birbirinden üreterek terbiye ede ede, hacetlerini vere vere kabiliyyetlerine göre yetiştirip sonlarına

irdiren kendisi ehad, samed, lemyelid ve lemyûled ve lem yekünlehû küfüven ehad olan hâlık ve mürebbisi

demek

Sh:»6369

olur. Bir de falk maddesinde yarmâk, yarılmak manasından başka bir sür'at ve şayanı teaccub bir bedâat,

ve bir tazyık ve şiddet manası dahi bulunur, onun için hızından nâsi teaccübe düşürecek derecede ifrat ve

sür'atle koşmağa tefelluk denildiği gibi, acîb ve bedi' birşey ihtira etmeğe ıflak veya iftilak ve acîb

mazmunlar, bedî ve nâdir manalar bulan yüksek şâire müflık, ve emri acîbe filk ve felîk ve dahiye ve

beliyyeye felika ve müflika denilir. İşte bu manalarla alâkadar bulunan bu felk maddesinden felak lâfzının lûgatte isim olarak bervechiâtî bir çok manaları beyan olunuyor. 1- ademden yarılıp çıkan halk, ya'ni alel'umum mahlûkat ve bahusus dağlardan pınarlar, buluttan yağmurlar, arzdan tohumdan nebatat, sulblerden zürriyyet, rahimlerden evlâd gibi bir asıldan ayrılıp çıkan mahlûkat, ve mevalîd, bu manada felak mahluk ve meftur müradifi gibi olarak iki manasiyle samede mukabil ve onunla mütezâyıf olur. Ya'ni samedin eksiksizliğine mukabil bu eksikli ve ona muhtac olur. « رَبِّ الْفَلَقِ » izafetinde de bunu bir beyan vardır.

2- Urfte bilhassa sabaha, yahud amudi subuhtan münşakk, ya'ni amud şeklinde mümtedd olan aydınlığa veya sabah yeri ağarıp açılmaktan ibaret olan ferce denilir. Bu bizim Türkçemizde Tan dediğimizin aynı demektir, Tanlamak: teaccüb etmek, bir şeyin birdenbire şuura çarpan letafet veya şiddetinden acı veya tatlı bir intıba' ile belirleyip hayran olmak manasına geldiğine göre bunda da felk gibi bir acîblik manası vardır ki şafak atmak tâbiriyle ifade olunur. Bu manaca felak mukabilinde zulmet demek olan gasak zikrolunur.

3- İki tepe beyninde vakı alçak, oturaklı düz yere denir ve ceminde fülkan gelir.

4- Zindanda mücrimlerin ayaklarına vurulan ve mıktara dahi tabir olunan tomruğa ıtlak edilir ki bizim falaka tabirimiz bunun müfredidir.

Sh:»6370

5- Çanak dibinde kalan süt bakıyyesine denir.

6- Ekşiyip kesilmiş süte denilir.

7- Cehennemin veya Cehennemde bir kuyunun ismi olduğu da menkuldur.

Râgıb der ki: «قُلْ اَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ» subuhtur, «وَجَعَلَ خِلَالَهَآ اَنْهَارًا» kavlinde zikrolunan enhar, da denildi. Allah Tealânın Hazreti Musaya bildirip onunla denizi yardığı kelimedir, de denildi اهـ.

İbni Cerir, birincisi Cehennemde bir sicn, veya Cehennemde bir kuyu, veya Cehennem, ikincisi subuh, üçüncüsü halk olmak üzere İbni Abbastan ve saireden üç rivayet kaydettikten sonra der ki: Allah Tealâ Resulüne « اَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ » demekle emreylemiştir, kelâmı Arabda felak ise felakı subuhtur. « هُوَ اَبْيَنُ مِنْ فَلَقِ الصُّبْحِ وَمِنْ فَرَقِ الصُّبْحِ » denilir ve caiz ki Cehennemde felak isminde bir zından da vardır. Böyle olunca da Allah Tealâ « رَبِّ الْفَلَقِ » kavliyle felak denilenin sade bazısını irâde buyurduğuna bir delâlet vazı' eylemediği ve Allah Tealâ şanühu yarattığı herşeyin Rabbı olduğu için bununla ismi felak olan herşey murad olunmak vacib olur اهـ.

Bundan dolayı bir çok müfessirîn eâmm manası olan halk ile tefsirini tercih eylemişler, İbni Münzir ile İbni Ebî Hâtim de bunu İbni Abbastan rivâyet etmişlerdir. İbni Sînâ dahi felak vücud nuriyle yarılmış olan adem zulmetidir demekle bu mana üzere yürümüştür. Maamafih Câbir İbni Abdullah ve İbni Zeyd ve Mücahid ve katâde ve İbni Cübeyrden rivâyet olunduğu üzere Müfessirîn pek çoğu Urfte en şâyi olan sabah manasiyle tefsîr zâhir görmüşlerdir, buna göre Rabbilfelak sabahın Rabbı, ya'ni Tanın Tanrısı demek gibi olur. Bu surette felak, zulmet akıbinde nur, darlıktan sonra genişlik, kapanıklıktan sonra açılış manalarını müş'ir olmak hasebiyle ıyâzın, ya'ni sığınmanın ona muzaf olan Rab ismine tealluk ettirilmesinde buna sığınanın sakındığı şerden kurtarılıp korunacağını iş'ar

eyliyen bir va'di kerim ve parlak bir kudret misâlini hatırlatarak ümid ve recasını takviye, ve hukmi Rububiyyete itaatle ona iltica ve dehalette ziyade cidd-ü itinaya tergib vardır. Bir de denilmiştir ki bilhassa felakın zikri onun kıyamet gününden bir nümune olması hasebiyledir, o halde evler kabirler gibi, uykular ölümün kardeşi, sabahlayın evlerinden çıkanların kimi neş'e ve sürur içinde ve kimi borc ve ihtiyac ile alacaklıların tazyıkı veyahud kulların başına gelmekte bulunan sair ahvâl ile gumum ve sürur içinde bulunması itibariyle ba's ve mead halini en ziyade andıran bir misâl olur. Kazî tefsirinde der ki: burada « رب » ismi sair esmâdan, ya'ni felaka izafeti caiz olan diğer esmâi ilâhiyyenin hepsinden ziyade mevkiindedir. Çünkü mazarretlerden kurtarmak terbiyedir اهـ. Bu beyan, felakın tâmimi manasına göre zâhirdir. Çünkü müsteîze de müsteazünminhe de şamildir, ya'ni « رب » hem sığınan, hem de sakınılan halkın Rabbıdır, Rabbülâlemîndir. Sabah manasına tahsîs edildiği surette de onun halleri değiştiren, tavırları taklib eyliyen ve binaenaleyh gumum ve ekdarı izâle eyliyecek olan kadir olduğunu iş'ar eyler.

İbni Sîna söylediğimiz gibi felakı nuri vücud ile yarılmış olan adem zulmetine hamlederek e'am manayı aldıktan sonra demiştir ki: burada Rab ismini zikirde hakaikı ılimden bir sirri lâtif vardır. Şöyle ki: merbub

hâlâtının hiç bir şeyinde Rabdan müstağnî olamaz, netekim tıflın merbub olduğu müddetçe halinde bu müşahede olunur. Mahiyyatı mümkine dahi mebdei evvelin ifazasından gayri müstağnî olduğu için buna işâret olmak üzere Rabb ismi zikrolunmuştur. Bunda hafayai ulumdan diğer bir işaret daha vardır ki o da şudur: avz ve ıyaz lûgatte gayrısına ilticadan ibarettir. Gayre mücerred iltica ile emrolunup da ondan Rabb ile tabir olununca bu delâlet eyler ki: maksad hasıl olmazsa onun ademi husulü o kendisine sığınılan müfîzı hayrate râci bir emirden dolayı

Sh:»6372

değil, kabiline râci bir emirden dolayıdır, zira şu mukarrerdir ki: kemâlattan ve gayrisinden hiç bir şeyde mebdei evvel Hak sübhânehu tarafından buhul yoktur o, sameddir, ondan hepsi hasıldır, müsteıddin kabulü cihetini ona sarfetmesine mevkuftur, işte «

اِنَّ لِرَبِّكُمْ فِى اَيَّامِ دَهْرِكُمْ نَفَحَاتٌ مِنْ رَحْمَتِهِ اَلَا فَتَعَرَّضُوا لَهَا = Dehrinizin günlerinde Rabbınız rahmetinden nefhalar: esen hoş esintiler vardır, uyanın kendinizi onlara arzedin» hadisi şerifindeki işareti nebeviyye ile murad budur. Eltafı Rabbaniyyenin nefehatı dâim ve halel ancak müsteıdden olduğunu beyan buyurmuştur اهـ.

İbni Merdöye ve Deylemî, Abdullah İbni Amr İbni Astan şöyle tahric eylemiştir: demiştir ki: « قُلْ اَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ » kavli ilâhîsinden Resulullaha sordum, o buyurdu: Cehennemde bir sicindir onda cebbarlar, mütekebbirler habsolunur ve Cehennem ondan Allaha istiâze eyler. Yine İbni Merdöye Amr İbni Anbeseden de şöyle tahric eylemiştir: Resûlullah Sallâllahü Aleyhi ve Sellem bizimle namaz kıldı « قُلْ اَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ » ı okudu, sonra ey İbni Anbese bilirmisin felak nedir? Buyurdu. Allah ve Resûlü a'lem dedim, buyurduki: Cehennemde bir kuyudur. O kızıştırıldığı vakıt Cehennem kızışır, âdem oğlu Cehennemden müteezzi olduğu gibi Cehennem de o kuyudan müteezzi olur. İbni Cerîr ve İbni Ebi Hatim, Kâ'bden de şöyle tahric etmişlerdir: Felak, Cehennemde bir evdir, o açıldığı vakıt ehli nâr onun şiddeti hararetinden sayha ederler. Kelbîden de: felak Cehennemde bir vâdidir, diye rivâyet edilmiş ve Cehennemin kendisidir de denilmiştir. Keşşafın beyanına göre bu mana, engin arza felak denilmesinden me'huzdur, bunun cemi fülkan gelir: halek ve hulkan gibi. Bu suretle Rabbın buna izafetle zikri azâbın en büyüğüne işâret ile ondan istiâze edene tahlisin vâdini tezammun eyler, sabah manasına olduğu zaman ümide zafer va'dini ifade ettiği gibi bunda da en büyük tehlükeden tahlîs ve vıkayeyi va'd var demek olur. Bazı Ashabı

kiramdan mervîdir ki: Şama gelip de ehli zimmetin Dünya maîşetindeki vüs'at ve refahlarını gördüğü zaman « لَا اُبَالِى اَلَيْسَ مِنْ وَرَائِهِمُ الْفَلَق = hiç ehemmiyyet vermem, değilmi ki arkalarından o felak var?» demiş ve Kâbdan rivâyet olunan manaya işaret eylemiştir. Âlûsî der ki: felakın bu üç manasından benim nazarımda tereccuh eden evvelki e'amm manasıdır, ki iycad nuriyle yarılmış olan bütün mevcudatı mümkineye ve bahusus cibâlden uyun, sehabdan emtar, arzdan nebat, erhamdan evlâd gibi bir asıldan doğup çıkan bütün mahlûkata şâmil olur اهـ. Bu surette felak, samedin hilâfı ve Rabbilfelak, Rabbilhalk, yâhud Rabbilfıtret demek gibi olur. Bunun da evvelki Sûreye münasebeti, ya'ni doğmaktan doğurmaktan tegayyür ve fenâdan, şerik ve nazîrden münezzeh olan halikın karşısında onun mücerred halk ve iycadiyle yaradılarak doğup doğuran ve haddizatında hâlik ve fânî olan mahlûkatın hukmünü ve ona ihtiyacını beyan olduğu da zâhir olur. Bundan dolayı mealde «sığınırım Rabbına o fıtretin, şerrinden bütün hılkatın» ilâh.. diye terceme etmek fikri âcizaneme lâfzan ve ma'nen münasib gelmişti, fakat İbni Cerîrin dediği gibi lûgaten ve şer'an halk ıtlak olunanın hepsi « مَا يُطْلَقُ عَلَيْهِ الْفَلَقُ » manasiyle sarahate dahil olmak ve aynî lâfz, mahfuz tutulmakta zikrolunan fâidelerle beraber daha ziyade ince ve daha fazla bir şümul bulunmak hasebiyle şöyle demek

daha müreccah göründü: Sığınırım Rabbına o felakın 2. ﴿مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ﴾ şerrinden mahalakın -Ya'ni o Rabbın yarattığı bütün halkın: herhangisi olursa olsun şer şanından olan mahlûkatın kâffesinin şerrinden, ki maddî ve manevî, dünyevî ve uhrevî, âfâkî ve enfüsî tabiî ve ihtiyarî her türlü şerre şâmil olur. Binaenaleyh İns-ü Cin ile bütün Şeytanların şerrine, siba'u hevam ve haşerat ve mikropların şerrine, sümum ve nârın şerrine, zünub ve hevanın şerrine, nefsin şerrine, âmelin şerrine ilâh.. Halk ıtlak olunabilen herhangi bir şeyin, şer ve

Sh:»6374

zarar ıtlak olunabilen herhangi bir şerrine umum ve şümulü vardır. Şu kadar ki murad umumiyyetle yekdiğerine karşı olan şerleri değil, müsteîze karşı olan şerleri olmak zâhirdir. İbni Sîna gibi bazıları burada istiaze eden nefsi insanînin müsteazünminh olmaması iktıza edeceğini ve binaenaleyh mahalaktan murad onun gayri olan ecsam ve cismaniyyat olmak lâzım geleceğini söylemiş ve ruhi insanînin âlemi emirden olmasına mebnî âlemi halk demek olan mahalak da dâhil olmıyacağına zâhib olmuş ise de doğrusu ruh da mahlûktur, müsteîzin kendisi de mahalak da dâhıldır. Onun için istiaze edilen şer ona sade haricinden cebrî olarak gelecek olan âfakî şerden ıbaret olmayıp « وَمَآ اَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ » hukmünce tab'an veya kasden veya hataen

ihtiyar ve iltizamiyle kendi nefsinden gelen enfüsî şerre dahi şâmil olmak lâzım gelir. Netekim « اَعْدٰى عَدُوِّكَ نَفْسُكَ الَّتِى بَيْنَ جَنْبَيْكَ = senin en yaman düşmanın iki yanın arasındaki nefsindir» hadîsi şerîfinde de buna işaret olunmuştur. Bu vechile bu iki âyet, bu iki Sûre mecmûunun bütün mazmununu câmi'dir. Bundan sonrası ise bunun zımnında münderic olan aksam içinde kerseti vukuundan dolayı istiâzeye en çok hacet messeden bazı kısımları tayin ederek afâktan enfüse doğru tavzîh ve tafsîl olup bu vechile bu Sûrede daha ziyade âfakî olanlar ihtar olunarak buyuruluyor ki 3. ﴿وَمِنْ شَرِّ غَاسِقٍ﴾ ve bir gâsıkın şerrinden ﴿اِذَا وَقَبَ﴾ vukubu sıra -ya'ni girip daldığı, yahud bastığı, veya battığı zaman.

Gâsık, kelimesi de bir çok mana ile tefsir edilmiş cemiyyetli bir kelimedir. Bunun masdarı olan gasak, veya gusuk veya gasekan, lûgatte: şiddetli karanlık, dolgunluk, akmak, dökülmek soğukluk ve kokarlık manalariyle alâkadardır, hepsinin esası da (imtilâ) dolmak, veya (seyelân) akmak, yahud (insıbab) dökülmek manalarından

birisi olduğu beyan olunuyor. Gecenin zulmeti hücum edip dolarak pek karanlık olmasına masdar olarak gasak ve gasakan ve gusuk denildiği gibi ilk koyu karanlığa dahi isim olarak gasak denilir, bu cihetle gasak felaka tekabül ettirilir de « مِنَ الْغَسَقِ اِلَى الْفَلَقِ » gasaktan felaka kadar, denilir ki: gecenin kararmasından sabahın aydınlığına kadar demektir. Buğday içinde bulunan Karacaya da gasak ıtlak edilir. Gözün dumanlanıp seçimsiz olmasına, veya yaşarıp sulanmasına, ya'ni iki suretle de göz kararmasına gusuk ve gasakan tabir olunur. Kezalik yaradan sarı su akmasına ve buluttan yağmur çisemesine ve memeden süt dökülmesine, ve her hangi bir şeyin mutlaka insıbab suretiyle dökülmesine dahi gasakan tabir olunur. İçilemiyecek derecede gayet «bârid ve müntin» soğuk ve fena kokulu içki veya suyu gasak ve gassak denilir. Netekim « اِلَّا حَمِيمًا وَغَسَّاقًا » bundandır. Kamus mütercininin beyanına göre Türkçede de soğuk kokmuş suya gasak denilirmiş, bundan dolayı Cevalîkı bunun ta'rib edilmiş ya'ni Türkçe iken Arablaştırılmış olduğunu farzeylemiş ise de aksi daha zâhir göründüğünden mütercimi mumaileyh buna razı olmamış, garîb demiştir. Maamafih biz Türkçe soğuk kokmuş su manasına gasak da bilmiyoruz, ancak lâfzî bir müşabehetten bahsedecek olursak Arabca gâsık lâfzının Türkçemizdeki «gasık» lâfzını ve dolayısiyle kuvvei şehevaniyye manasını andırabileceği söylenebilir, çünkü şehvet şerrinden sakınılması iycab eden şeylerin başında gelir.

Şimdi bu izahattan anlaşılır ki: gâsık, asıl iştikakına nazaran gasak yapan veya gasekan eden yahud gasaklı manasına ismi fâil olmakla dolan, kararan, karanlık eden, akan, dökülen, domlu, posarık, soğuk olan manalarına vasf olarak ıtlakı lûgaten sahih olur. Burada murad ne olduğu hakkında da muhtelif tefsirler vârid olmuştur, fakat bunları söylemeden evvel «Vakab» ın manasını da

Sh:»6376

iyzah edelim: Vakab, masdarı vakb ve vukub gelir. Bunun aslı vakbe gibi çukurdur, kayalardaki hılkî çukurlara, oyuntulara, ve bazı yalçın kayalarda bir iki adam boyu derinliğindeki kuyu tarzında oyuklara ve atın gözü üstündeki çukurlara ve insanın bedeninde göz ve omuz çukurları gibi çukurlara ve çarhın ve makaranın iğ çeken deliklerine ve alık, ya'ni ahmak ve denî kimseye vakb denildiği gibi masdar olarak vakb, vukub da çukura girmek demek olup sonra mutlaka girmek ve gaib olmak ve gelmek ve ıkbal edip yönelmek ve zulmet dâhil olmak ya'ni karanlık basmak ve Güneş batmak ve ay tutulmak ya'ni husufa girmek, yâhud mıhaka girmek manalarına kullanılmıştır. Onun için burada da gâsıka verilen manaya göre mülâhaza edilmek lâzım gelir ki dühul manası hepsinde kâfî olabileceği cihetle ekseriya bununla tefsîr etmişlerdir. O halde gâsıka verilen manalara gelelim:

1- Gasak, imtilâ ve zulmet manasında mutearef olmak hasebiyle evvelâ bundan dolgun ve muzlim manası mütebadir, bundan da felak mukabilinde gece manası zâhir olduğundan dolayı felaka sabah manası veren ekser müfessirîn bunu gece ile, vukubu da gece karanlığının herşeye girip basmasiyle tefsir eylemişlerdir ki « وَالَّيْلِ اِذَا غَسَقَ » gibi, «karanlığı bastığı vakıt bir gecenin şerrinden» demek olur. Bu surette şerrin geceye izafeti hudusuna zarf olması hasebiyle mülâbisine izâfet kabîlindendir ki «neharı sâim» gibi isnadi mecazî olup geceleyin vakı olan şerden demektir. Karanlığının basması vaktiyle takyidi de şerrin o zaman yayılmaya başlaması ve binaenaleyh şer istîla etmeden önce istiâze ile vikayenin te'mini elzem olması nüktesine mebnîdir. Gâsıkın böyle leyl ile ve vukubun duhuli zalâm ile tefsirini İbni Cerîr ve İbni Münzir İbni Abbas ve mücahidden ve İbni Ebî Hâtim Dahhâkden tahric eylemişler, Hasenden de rivâyet olunmuştur. Zeccac da buna zâhib olmuş, ancak gâsıkı bârid

Sh:»6377

ma'nasına olarak geceye hamleylemiş, gece gündüzden soğuk olduğu için ona gâsık ıtlak edildiğini söylemiştir. Râgıb gasakın şiddeti zulmet, gâsıkın gece manasına olduğunu söylemiş ve demiştir ki gâsıkın

şerri tarık gibi ya'ni gece ansızın gelip çatan arıza veya hayâlet gibi geceleyin olan nâibeden, ya'ni belâ ve musıbetten ıbarettir. Zemahşerî de gasakı leylin aslı, gözün yaşla, yaranın kanla dolması gibi imtilâ manasına gasktan, ya'ni zulmetin tekâsüfünden olduğunu söylemiştir.

2- Gâsık Kamerle, vukubu da husuf veya ay nihayetindeki mihak ile tefsir olunmuş ve buna dair bir hadîsi şerif de rivâyet edilmiştir: İmam Ahmed, Tirmizî, hâkim ve daha başkaları Hazreti Aişeden şöyle rivâyet etmişlerdir: demiştir ki: Bir gün Resulullah sallallahü aleyhi ve sellem Kamere baktı da ya Aişe « اِسْتَعِيذِى بِاللّٰهِ مِنْ شَرِّ هٰذَا فَاِنَّ هٰذَا الْغَاسِقُ اِذَا وَقَبَ » bunun şerrinden Allaha isti'aze et çünkü bu o « غاسق اذا وقب » dır, buyurdu. Tirmizî demiştir ki: bu hadîs, Hasen sahihtir اهـ. Âlûsî bunun sıhhatını teslim eyliyenin diğer bir tefsire udul etmemesi gerektir, demiş ise de buna kasrın lüzumunu meni' ile cevab verilebilir. Zira, Kamerin gâsık olmasının sıhhatı teslim olunur da lâfzın zâhir olan ıtlakının tek bir haber ile tahsîsı tecviz edilmeyip « فَاِنَّ هٰذَا الْغَاسِقُ », cümlesinde müsnedin tarifi kasra hamlolunmıyarak te'vîli de diğer delâil ile sahih olur. Kamere gâsık ıtlak edilmesinin vechine gelince bunda da bir kac vecih vardır.

BİRİNCİSİ: bedir halinde nur ile dolgunluğu itibariyledir, bu surette vukubu husufa dâhil olup

kararmasıdır.

İKİNCİSİ: Seyr-ü hareketinde, bürucu kat'ında sür'atı itibariyledir ki gask seyelandan cereyana müste'ar olur.

ÜÇÜNCÜSÜ: Nuru şemsten müstefad olup cirmi haddi zatında muzlim olması itibariyledir. Bu iki vecihte vukubu şehrin âhirinde mihaka girerek gâib olmasıdır. Müneccimler

Sh:»6378

husuf ve mihak zamanını nahs sayarlar, sâhirler de marazı muris sihr ile o zaman iştigal ederler. Sebebi nüzul sihr olduğuna göre de bu münasibtir denilmiş ya'ni şerrinin manası Kamerin nefsinde bir şerri olmasından değil, o zaman sâhirlerin sihr ile uğraşmaları hasebiyle bu yüzden şerre sebeb olması demek olup şerrin Kamere izafeti ednâ mülâbese demek olacağı söylenmiştir. Lâkin şerrin bu suretle tahsısan tefsiri müneccimlerin, sâhirlerin zu'umlarına göre bir nevi' mümaşatı tezammun edeceğinden dolayı münasib olmadığı gibi bundan sonraki âyetten fazla bir manayı da ifade etmiş olmaz. Şems-ü Kamer

Allahın âyâtından birer âyettirler, bunlar kimsenin ne ölümü ne de hayatı için inkisaf etmez, hadîsi şerifiyle anlatılmış olan maksadı şâria, münafi ve onunla ıbtal edilen câhiliyye zu'umlerini bir nevi tervic olmaktan halî kalmaz, doğrusu Kamerin husuf veya mihakı zamanında şerrinin manası da nurun gaybubetiyle zulmetin istîlâsındaki şer demek olacağından bu da birinci manaya râcı olmuş olur. Çünkü mehtab gecelerinde gecenin vukubu, ya'ni zulmetin istîlâsı manası tehakkuk etmez, « وَالْقَمَرِ اِذَا تَلٰيهَآ » hukmü câri olur. Bu haysiyyetle Kamerin vukubu sade husuf veya mihakından ıbaret olmayıp gurubuna da şâmil olabilirse de bedir halindeki dolgun Kamerin gurubunu sabah takiyb edeceği için bunda gecenin vukubu zamanı tehakkuk eylemez, onun için Kamerin vukubu daha ziyade hasûf veya mihak geceleriyle tefsir olunmuştur. Şu halde Hazreti Aişe hadîsinin manası da mehtab gecelerinin gâsık olmadığını, gecenin gâsık olması, Kamerin vukubu zamanına maksur bulunduğunu iyzah etmek itibariyle gâsikın gece veya muzlim manasını bir tefsir demek olur, ve bu surette kasrın manasını da te'vîle hacet olmaksızın hadîs, sahih olur.

3-İbni Ebî Hâtimin İbni Şihabdan tahricine göre « غَاسِقٍ اِذَا وَقَبَ » gurub ettiği vakıt şemstir, şu halde vukubu,

gurubu demek olmakla bundan akşam şefakı gâib oluncaya kadar olan tamamiyle gurubu mülâhaza edilince gece zulmetinin girdiği zaman demek olacağından dolayı bunun da yine birinci manayı bir iyzah olduğu anlaşılır.

4- Gâsık Süreyya ve vukubu sukutudur, diye tefsir edilmiştir. İbni Cerîrin, İbni Vehbden tahric ettiği vechile İbni Zeyd demiştir ki: Arablar gâsık Süreyyanın sukutudur derlerdi ve onun sukutu sırasında emraz ve ta'un çok olur ve tulûu sırasında mürtefi' olurdu. İbni Cerîr der ki bu kavle kail olanlar için Peygamber Sallallahü Aleyhi ve Sellemden merviy bir eserden bir ıllet de vardır. Ebu Hüreyreden Hazreti Peygambere merfuân rivâyet olunmuştur: « وَمِنْ شَرِّ غَاسِقٍ اِذَا وَقَبَ » Ennecmilgâsık buyurdu demiştir, اهـ. Ve malûm ki «Ennecim» Süreyya demektir, bundan başka Vennecmi sûresinde de geçtiği vechile « اِذَا طَلَعَ النَّجْمُ اِرْتَفَعَتِ الْعَاهَةُ = Süreyya doğunca âfât, mürtefi' olur» diye de bir hadîsi şerif merviydir, rivâyetlerin bazısında «Cezîretülarabdan» kaydı da vardır, Âlûsî der ki: Camiüssağırın Menâvi şerhi kebirinde diğer rivâyetler de vardır, müracaat olunsun اهـ. Maamafih bu surette de mana, Süreyyanın dahi bulunmadığı karanlık gecelerin şerri manasına irca' olunabilir.

5- Sahib Keşşaf der ki: Gâsık ile kara yılan, ve vukubu sokması murad olunmak dahi caizdir.

6- Kamus sahibinin vakb maddesinde bir nakline göre gâsık, ihtiras ile dolub kabaran kasık, vukubu da saldırışı mealinde de bir mana söylenmiştir. Bu iki mana muavvel görülmezse de yılan sakınılması lâzım gelen en muzır düşmanlardan olmakta mesel olduğu gibi şehvet ve hırs da en büyük sürur kaynağı olduğu düşünülürse bunlardan isti'azeyi ihtar etmekteki fâidenin ehemmiyyeti de inkâr olunamaz, ancak Kamus mütercimi lûgat vücuhuna hizmet etmiş olmak için bunun ifadesinde açıkca gitmiş, setri'avrete ri'ayet lüzumunu hissetmemiş

Sh:»6380

gibi serâzadlık etmiştir. Bundan dolayı Âlûsî der ki: Feyruzâbadî Kamusta vakb maddesinde bir kavil zikretmiş, ve onu Gazalî ve daha başkasının İbni Abbastan hikâye eylediğini zu'meylemiştir, onun nisbeti sahih olduğunu zannetmem, çünkü akval arasında bir avret olduğu açıktır اهـ.

7- Râzînin bazı ârifînden işittim diye nakleylediği manadır, bu iki Sûrede mahlûkatın meratibi şerhedildiğini ve şerrin ecsam ve cismaniyyat âleminde vâkı olduğunu söyliyerek demiştir ki: ecsam ya esirî cisimler veya unsurî cisimlerdir. Ecsami esîriyye «وَمِنْ شَرِّ غَاسِقٍ اِذَا وَقَبَ» buyurulduğu üzere ihtilâl ve futurdan beri hep hayırlıdırlar, ecsâmı unsuriyye ki kevn-ü fesad carî olan cisimlerdir. Ya cemed veya nebat veya hayvandırlar. Cemâdat, kuvayı nefsaniyyenin hepsinden halîdirler, onun için bunlarda zulmet halis, envâr bilkülliyye zâlidir, «مَا تَرٰى فِى خَلْقِ الرَّحْمٰنِ مِنْ تَفَاوُتٍ فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرٰى مِنْ فُطُورٍ» dan murad budur. Nebatat ise kuvvei gaziyei nebatiyye tul, arz, umkda nemalanup artandır, onun için bir kuvvei nâmiye sanki bu üç ukdeye üfliyen neffasatdır. Hayvana gelince; kuvayı hayvaniyye havassı zâhire ve havassı bâtıne ve şehvet ve gadabdır, bunların hepsi de ruhi insânîyi âlemi gaybe insıbabdan ve Allah Tealânın kudsi celâli ile iştigalden alıkor. «وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ اِذَا حَسَدَ» den murad da budur. Bu mertebeden sonra süfliyyattan ancak nefsi insanî kalır, onun için bu Sûre kesilip nefsi insanînin terakkide derecatı için bu Sûre kesilip nefsi insanînin terakkide derecatı meratibi de bundan sonra Sûrei nâsda zikrolunmuştur اهـ. Görülüyor ki bunda gâsık, muzlim, karaltı manasına olarak ecsamı unsuriyyeden hiç kuvvei nâmiye ve hayvaniyyesi ya'ni uzviyyeti bulunmıyan herhangi bir cismi câmide hamlolunmuştur ki zulmeti hâlisa dediği bizim sırf

atalet hassası ile mülâhaza ettiğimiz tabıattır. Vukubu da hayyizdeki vaz'iyyeti veya kevnden fesada dühulüdür. İbni Sîna da bu mana üzerinde yürümüş, fakat gâsıkı sırf cismi

Sh:»6381

câmide, madene hasretmemiş, kuvvei hayvaniyye ile tefsir eylemiştir, ve demiştir ki: kuvvei hayvaniyye bir zulmeti gâsikai mütekeddiredir, ya'ni bulanık bir kara kuvvettir ki müsteîz olan nefsi nâtıkanın hilâfınadır. Çünkü nefsi natıka cevherinde temiz, safî ve maddei küdûrat ve alâikından berî cemîı suver ve hakayıkı kabil bir fıtrette yaradılmıştır, o ancak hayvaniyyetten televvüs eder kirlenir اهـ.

Bizim fikrimizce âyetlerin e'amdan ehassa doğru gidişine nazaran bunu ne sâde cismi câmid kısmına ne de kuvvei hayvaniyyeye tahsîs etmeyip nebatat ve hayvanata şâmil olacak vechile mutlak cismi unsurî diye ahzetmek, sonra kuvvei nebatiyyeyi, sonra da kuvvei hayvaniyyeyi yâhud şehvet ve gadabı tahsîs eylemek daha muvafık olur. Bu surette gâsîkın şerri, asıl hassası âtalet iken üzerinde Rububiyyet hukmü ile kevn-ü fesad câri olan ve felaka mukabil karaltılar teşkil eden zulmanî madde âleminin kevn-ü fesadı halindeki bütün şerlere şâmil olacağı cihetle, insanın karşısında ahzi mevkı' ederek üzerine dalan cismanî herhangi

bir kara kuvvetin veya hayaletin âfetini iş'ar edeceği gibi, vukub çukura girmek demek olması itibariyle âkıbet kabre girmeğe mahkûm olan fânî bedenin cismanî tabiatin inhıtat ve fenası henkâmındaki şerrinden ve sûi hâtimeden isti'azeyi dahi ifade etmiş olur.

8- Zikrolunan manalardan her biri bir misal ile iyzah kabîlinden olarak gâsık, beşeriyyete ârız, ve muradına hâil elem ve ıztırabına bâis olabilen herhangi bir kara musîbet demek olduğu da söylenmiştir ki insanın vicdanına herhangi bir zulmet ilka edebilen kara şey demek olur. Zira maddî veya manevî şer ve zarar, gam ve keder, karanlık ve karalık ile tavsıf olunur. Bu takdirde vukubu, hücumu demektir. Yukarıda iyzah ettiğimiz vechile gece ile tefsirin hasılı da Râgıbın tarık gibi her

Sh:»6382

nâ'ibe diyerek işâret ettiği üzere bu manaya irca' olunabilir. Filvakı İbni Cerîr de gece, Süreyya, Kamer rivâyetlerini kaydettikten sonra demiştir ki: bence akvalin savaba evlâ olanı şöyle demektir: Allah Tealâ Peygamberine gâsıkın şerrinden isti'aze etmesini emretmiştir, gâsık ise muzlim olandır, gece karardığı vakıt « غَسَقَ اللَّيْلُ يَغْسُقُ غُسُوقًا » denilir. « اِذَا وَقَبَ » de zalamına girdiği vakıt

demektir, Katâde « وَقَبَ » nın manasında « ذَهَبَ » der idi. Gece zalamına girdiği vakıt gâsıktır. Ennecim, üful ettiği vakıt gâsıktır. Kamerde vukubunda gâsıktır, Allah Tealâ bunların hiç birini tahsîs etmemiş, ta'mim eylemiştir, o halde gâsık denilebilenin her birinin de vukubu zamanındaki şerrinden isti'aze ile emrolunmuştur اهـ.

4. ﴿وَمِنْ شَرِّ النَّفَّاثَاتِ فِى الْعُقَدِ﴾ ve o ukdelere üfleyicilerin şerrinden -ya'ni iplere, ipliklere, düğtükleri düğümlere, yâhud gönüllerde düğümlü azimler, itikadlar, tutkunluklar içine üfliyen, yahud öyle ukdeler içinde anlaşılmaz muğlak bir halde olarak üfürükcülükle afsun yapan büyücü nefislerin, yâhud karıların, yâhud cemaatlerin şerrinden- nefs etmek bizim nefes etmek tabir ettiğimiz üflemektir ki, biraz tükürüklü veya tükürüksüz olarak üfürür gibi yapmaktır. Sahib Keşşaf tükürükle nefıhdir demiş, sahib levami' de nefha benzer tükürüksüz olarak rukyede yapılır. Tükürükle olursa tefl, ya'ni tüh tüh diye tüflemek tabir olunur demiştir. İbni Kayyim de: sâhirler sihir yaptıkları zaman fiillerinin te'sirine habîs nefeslerinin bazı eczası karışan bir nefesle isti'ane ederler, diye nakleylemiş, Âlûsî bundan dolayı sahib Keşşafın dediğine daha doğru demiştir. Filvakı Râgıb da der ki: nefs tükrük fırlatmaktır, ve bu tefilden ekaldir. Rukyecinin ve sâhirin nefsi de ukdeler içine nefs etmesidir. « وَمِنْ شَرِّ النَّفَّاثَاتِ فِى الْعُقَدِ » buyurulmuştur. Yılan zehir nefseder denilmesi de

bundandır. « نَفَّاثَة » üfürüntü, « لَا بُدَّ لِلْمَصْدُورِ اَنْ يَنْفُثَ =

Sh:»6383

göğüs darlığı olan elbette üfüler» diye de bir mesel vardır اهـ. Lâkin Nihayede, « نفث » nefha şebîhtir ve « تفل » den ekaldir, çünkü tefl herhalde tükrükten bir şey karışmadan olmaz, demesinden anlaşılan nefste tükrük şart değildir. Kamus sahibi de böyle nefs, nefh gibidir ve teflden ekaldir demiş ve mütercimi bunu şöye iyzah eylemiştir: Tefl manasından ekall olarak üfürmektir ki buna üflemek ta'bir olunur. Rukyehanların üflemesi gibi tükürüksüz olur, ve tefl azca tükürük ile tüf tüf diye üfürmektir ki tüflemek ta'bir olunur. « نَفْثُ الشَّيْطَان » yalancılık kısmından olan şi'ir ve gazeliyyâta ıtlak olunur « النَّفَّاثَاتِ فِى الْعُقَدِ » sâhirelere ıtlak olunur ki ipi düğümleyip ana afsunla üfledikleri içindir. Müellifin sevahir ile tefsiri nüfus, yâhud nisâ itibarine mebniydir. Zira ekseri cadılık nisvan kârıdır اهـ. Demek olur ki nefsin esasında biraz tükürük fırlatmak olsa bile nefh gibi tükürüksüz sâde nefes etmekle de olur. Netekim, lisanımızda nefes edici, okuyucu, üfürükçü tabîr olunan rukyehanlarda maruf olan tükürüksüz üflemektir, fakat mazarrat için sihir yapan habîs sâhirler de yılanın dişinden zehir fışkırtması gibi tükürük savurtmak da âdet olduğu anlaşılıyor. Bununla beraber hava, rüzgâr, nefes üfürmek demek olan

nefh, ruh nefheylemek ta'birinde olduğu üzere can vermek, hayat ve ılim mebde'i olan ruhu ifaza eylemek manasına kullanıldığı gibi « اِنَّ رُوحَ الْقُدُسِ نَفَثَ فِی رُوعِی الخ = Ruhulkuddüs kalbime « نفث » eyledi ilâh...» hadîsi şerifinde vârid olduğu üzere ruhun kalb ve vicdana bir mana ve ılim veya söz, vahy-ü ilka eylemesi manasına da isti'are tarikıyle olsa bile « نفث » ıtlak olunduğunda dahi şübhe yoktur. Demek ki « نفث » etmenin habîs kısmına mukabil olarak bir de kudsî kısmı vardır. Va'z-ü nasîhatte, tâ'lim ve terbiyede, ruhî tedavîlerde olduğu gibi güzel hakîmane sözler, hayırlı niyyetler, kudsî manalar ve nefesler sarfiyle yapılan telkınatı ruhiyye bu kabîldendir. Fakat burada mevzu'ıbahs, şerrinden isti'aze

Sh:»6384

edilmesi emrolunan habîs « نفثلر » olduğu bunda da ma'ruf olan, sâhirlerin, sâhirelerin zehre benziyen habîs tükürüklü üfürükleri ile afsunları bulunduğu için « النَّفَّاثَاتِ فِی الْعُقَدِ » onlar hakkında şâyi' olmuştur.

Bunu iyzah için «ukad» ın manalarını ta tahlil etmek lâzım gelir. « ﴿نَفَّاثَاتِ﴾ ، ﴿فِی الْعُقَدِ﴾ » ın zarfı veya zarfı müstekar olarak onların hâlidir.

« عُقَدْ », malûm ki «ukde» nin cem'idir. Ukde, bir şeyin uçlarını derleyip birbirine sıkı tutturmak, ya'ni düğüm bağlamak, düğmek ve düğümlemek demek olan akd maddesinden ism olduğu için esas manası: düğüm demektir. Fakat akd, hissî ve mânevîden e'amm olarak kullanıldığı cihetle ukde dahi akd gibi sade hissî bir düğümden ıbaret olmıyarak birçok manalara gelir. Ondan dolayı düğüm denilince alelâde bir ip düğümünden ıbaret zannedilmemek için Kamustan, Nihayeden, Râgıbdan bazı mühim ma'nalarını kaydedelim: Kamusta 1- ukde, düğüm ve düğüm yeri. 2- Beldeler üzerine velâyet; netekim Nihayede der ki: Hazreti Ömer hadîsinde « هَلَكَ اَهْلُ الْعَقْدِ وَرَبِّ الْكَعْبَةِ » emsar üzerine velâyât ashabı helâk oldu, demektir, umera için sancak bağlanmasından me'huzdur.

3-Vülât için akdolunan bîat, ki Ubey hadîsinde « هَلَكَ اَهْلُ الْعُقْدَةِ وَرَبِّ الْكَعْبَةِ » bu manadandır, ya'ni bîati ma'kude demektir, 4- Sahibinin milk itikad ettiği akar. 5- Ağacı çok ve girift yer, 6- Develer için otluğu kâfi otlak, 7- Bir kimsenin kifayet derecede ma'işeti kendisine bağlı bulunan şey. 8- Arzı muhsıbe, ya'nı bolluk yer. 9- Ağaç yemeğe, muztar kalmış mevaşi, 10- Herhangi bir şeyin vücubı kat'iyyeti, lüzumu iki ukdei nikâh, beyı' vesaire bundandır. Kalbdeki itikada, şiddetli ilişiğe, azm-ü tasmime, re'y-ü nazara ukde denilmesi de

Sh:»6385

bunda dahildir. Netekim Nihayede: duâ hâdîsinde: « لَكَ مِنْ قُلُوبِنَا عُقْدَةُ النَّدَمِ = sana kalblerimizden ukdei nedem» nedâmete akdi azim demektir ki tevbeyi tahkıktır. Yine bir hadîste « لَاٰمُرَنَّ بِرَاحِلَتِى تَرْحَلُ ثُمَّ لَا اَحُلَّ لَهَا عُقْدَةً حَتَّى اَقْدَمُ الْمَدِينَةَ = ve elbette râhilemi emrederim, rihlet eder, sonra Medîneye gelene kadar onun için bir ukde çözmem» ona gelene kadar azmimi bozmam demektir, bir hadîste de « اِنَّ رَجُلاً كَانَ يُبَايِعُ وَفِى عُقْدَتِهِ ضَعْفٌ = bir adam alış veriş ediyordu ukdesinde za'f vardı» ya'ni re'yinde ve kendi mesalihine nazarında demektir. 11- Kin ve gadaba da cemi sığasiyle ukad denir, « تَحَلَّلَتْ عُقَدُهُ = düğümleri çözüldü» gadabı sükûn buldu demektir.

12- Ukde, kamışa da ıtlak olunur ve bazı mevzi'lerin de alemidir, ilâh... Hepsi düğüm manasına müteferri' nice manalar ki çoğunu da cümlesini belki bu âyette mulâhaza kabildir, Râgıb da Müfredatta akdin evvelâ akdi habil ve akdi bina gibi ecsamı sulbede kullanıldığını sonra da "akdi beyi", ahid ve saire gibi me'anîye istiâre edildiğini söyledikten sonra der ki: ukde: akdolunanın ismidir nikâhtan, yeminden ve saireden. « قَالَ ﴿وَلَا تَعْزِمُوا عُقْدَةَ النِّكَاحِ﴾ » ve dil tutukluğuna denir, lisanında ukde var

demek tutukluk pelteklik var demektir, « الـنَّفَّـاثَـاتِ فِـى الْـعُقَدِ » de ukdenin cem'idir, ve bu, sâhirenin akdettiğidir ki aslı azîmettendir, onun için ona ukde denildiği gibi azîmet de denilir. Ve bundandır ki: sâhire muakkid denilir ve « عُقْدَة مُلْك » onun denilir « نَـاقَةٌ عَـاقِدَةٌ وَعَـاقِدٌ » telkıhı tutunca kuyruğunu kısan nâkâ, « تَيْسٌ اَعْقَدُ وَكَلْبٌ اَعْقَدُ » kuyruğu kıvrık teke veya köpektir, köpeklerin çatışmasına da teâkud denilir اهـ.

Demek ki sâhirin, sâhirenin üflediği, akdettiği ukdeler, düğümlediği düğümler bu manalarla alâkadar bir azm ve azîmet düğümüdür ki asıl uçları onların nefislerinde düğümlenmiş olup onunla diğerleri üzerinde irâdelerini şeytanetle yürütmek isterler, bir akiddeki el sıkma kabîlinden, zâhirdeki ip düğümü de onun bir tezahurudur.

Sh:»6386

O azîmet denilen şeyin ne olduğuna gelince: evvelâ malûm ki azım ve azîmet bir işin icrasına akdi kalbdir, ya'ni kat'î rabtı kalb ile kasd-ü teveccüh kılmakdır, cidd-ü sabr ile sa'y-ü ihtimam diye de ta'rif edilir. Böyle azm ile yapılması iycab eden büyük hayırlı işlere ve ruhsat ciheti aranmıyarak icrası matlûb olan

ehem ferâiza azîmet ve azâim ve avâzim denilir. Sâhirin ukdesinde esas olan şer ve şeytanete tealluk eden bir akdi kalb ile takıyb olunur bir azîmettir ki, Râgıb bunu şöyle ta'rif etmiştir: o azîmet bir ta'vîz, ya'ni bir sığındırma afnusudur ki sanki sen onunla Şeytanın üzerine sende iradesini infaz etmesine bir akid yapmışsın, onu bağlayıp düğümlemişsin gibi tesavvur olunur اهـ.

Bu iyzahattan şu neticeye gelmiş oluyoruz ki: ukdelere, tükürüklü veya tükürüksüz üflemek ukdenin hissî ve manevî tasavvur olunabilen her manasına göre onun gerek akdi, gerek halli noktai nazarından nefes sarfeylemek ilkaat ve telkınat ile nefisler üzerinde tehyîcat ve tahrikâtta bulunmak gibi bir vechile mülâhaza olunabilir. Mevzuıbahs ise şerr olan nefsler olduğu, bunun hâsılı ve en bariz misali de işleri güçleri küfr-ü fitne olan sâhirlerin afsun düğümleriyle şunu bunu bağlamak, teshîr etmek için püf püfliyerek veya tüh tühliyerek azm-ü azîmetle sarfettikleri şeytanetli üfürükleri veya tükürükleriyle mülâhaza olunduğu için « النَّفَّاثَاتِ فِى الْعُقَدِ », sâhirlerin, cadıların unvânı olmuş ve bundan dolayı ekseriyyetle « اَلسَّوَاحِرِ النَّفَّاثَاتِ فِى الْعُقَدِ » sâhireler, cadılar diye tefsir olunmuştur. Burada calibi dikkat noktalardan birisi de «neffasat» ın cemi müennes olarak getirilmiş olmasıdır. Onun için bunun müennes olan mevsufunu takdirde üç vecih söylenmiştir.

BİRİNCİSİ, zâhiri vechiyle nisâ takdir olunarak « اَلنِّسَاءُ النَّفَّاثَاتُ = üfleyici karılar» demek olmasıdır, bunda da iki vecih vardır: Birisi, balâda işâret olunduğu üzere cadılık ekseriyyetle kadınların şi'arı olması ve sihr

Sh:»6387

işinde kadın rolunün galib bulunmasıdır, birisi de erkeklerin azm-ü kuvvetleri üzerinde kadın hilesinin, kadın tuzaklarının şirreti veya kadın cazibesinin yüreklere işliyen füsunkâr tesiridir ki bunu sihrin hakıkatine inanmıyanlar dahi itiraf ederler. Maamafih iki vechin ikisi de bir manaya râci'dir denilebilir.

İKİNCİSİ: Dişiye ve erkeğe şâmil olmak üzere nüfus takdiriyle « اَلنُّفُوسُ النَّفَّاثَاتُ = üfleyici nefisler» demek olmasıdır. Zira Arabcada «sin» ile nefis kelimesi müennestir. Bu mana erkeğe ve dişiye ferdlere ve cemiyyetlere sadık olmak itibariyle daha şümüllü olduğu ve sebebi nüzul sayılan rivayetlere muvafık bulunduğu için umumiyyetle en tercih olunan vecih budur. Onun için mealde bu mana gösterilmiştir.

ÜÇÜNCÜSÜ de: « اَلْجَمَاعَاتُ النَّفَّاثَاتُ = üfleyici cemaatler» diye cemaatler takdir edilmesidir. Çünkü sâhirlerin ictimaiyle yapılan sihir daha eşeddir. Bu da erkeğe ve dişiye şâmil olursa da ferdlere şümulü zâhir olmaz.

Bu vecihler de anlaşıldıktan sonra beyan olunan manaların hasılına gelelim. Tefsirlerde buna başlıca üç mana verilmiştir: 1- Umumiyyetle şâyı' olan manadır ki, şöyle demişlerdir: İpkilklere düğümler döğüp de onlara üfliyerek rukye ve afsun yapan sâhire karıların veya nefislerin veya cemaatlerin şerrinden. İbni Cerir bunu: rukye ederlerken iplik ukdelerine üfliyen sâhirelerin şerrinden. Diye anlattıktan sonra: ehli te'vil de, ya'ni müfessirler de dediğimiz gibi söylemiştir, diyerek şunları nakleyler: Muhammed İbni Sa'd tarikıyle İbni Abbastan: « وَمِنْ شَرِّ النَّفَّاثَاتِ فِى الْعُقَدِ » sihir karışan rukyeler. Hasenden: sevahir ve sehare. Katâdeden: « وَمِنْ شَرِّ النَّفَّاثَاتِ فِى الْعُقَدِ », okumuş ve şu rukyelerin sihir karışanından sakınınız demiştir. Tavustan: «rukyei mecânîn» den daha ziyade şirke

Sh:»6388

yakın birşey yoktur, demiştir. Mücahid ve Ikrime de demiştir ki: « النَّفَّاثَاتِ فِى الْعُقَدِ »: iplik

ukdelerinde rukyelerdir. Ikrime demiştir ki iplik ukdelerinde ahzdir, (ya'ni bağlama ta'bir olunan tutukluktur ki Arabcada ahze denilir). İbni Zeydden: « النَّفَّاثَاتِ », ukdelerde sâhirelerdir اهـ. Fakat bu rivâyetlerde iplik ukdesi ile tahsîsi ancak Mücahid ve Ikrimeden varid olmuştur. Bu tafsıylin fâidesi, sihir karışmıyan, ya'ni şerr-ü şeytanet için olmayıp da ondan tehaffuz ve bir maraz veya âfete Allahdan şifa niyazı için kendine veya diğerine hulûsi kalb ve niyyeti salâh ile bir duâ veya âyet okuyup üflemek kabîlinden olan nefeslerin cevazına işarettir. Çünkü bunda kimseyi ızrar veya iğfal veya Allahdan başkasına te'avvüz ve iltica ma'nası yoktur, bu Surelerde « قُلْ اَعُوذُ » emirleri de her şerden Allaha sığınmak lüzumunu nâtıktır. Resulullahın kendisine ve diğerlerine bu suretle okuyup üflediği ve böyle hayır için rukyeye müsaade eylediği sâbit ve bu sebeble gerek ruhanî ve gerek cismanî nice hastaların şifayab olduğu da vâkı ve meşhûddur. Ancak okuyuculukla sihirbazlık edenlerin de şerrinden korunmak için bu âyetin hukmü ile sihir karışan rukyelerden sakınılması lüzumu ıhtar olunmuş, ukdeleri iplik düğümleri diye tahsîs edenler de böyle düğümlere üflemenin sihir kabîlinden olduğunu anlatmak istemişlerdir. Maamafih mutlaka rukye ve ta'viz ile istiane, ya'ni okumakla tedavi câiz olup olmıyacağı hakkında da ihtilâf edilmiştir: şübhe yok ki bu Sûrelerde ve diğer âyetlerde emrolunduğu üzere herkesin Allaha isti'aze ederek kendisi ve sairleri için duâ etmesi, okuması, sade meşru değil, memurünbihtir. Lâkin bunun tedavi için kendine okutmak, ta'bir olunan mana ile rukye denilen tarzda okutmak, ta'bir olunan mana ile rukye denilen tarzda

yapılmasında Râzînin beyan ettiği üzere ıhtilâf olunmuştur. Bazıları rukyeyi, ya'ni okuma ile

tedaviyi

Sh:»6389

men'eylemişler, şu hadîs ile istidlâl etmişlerdir. «

اِنَّ لِلّٰهِ عِبَادًا لَا يَكْتُوُونَ وَلَا يَسْتَرْقُونَ وَ عَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ

= Allahın bir takım kulları vardır ki kendilerine ne keyy, ne de rukye yaptırmazlar» ya'ni dağlanmazlar ve

başkalarının nefesiyle tedavi istemezler, ve ancak Rablarına tevekkül ederler, bir hadîste de: «

لَمْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ مَنْ اِكْتَوٰى وَاسْتَرْقٰى = Allaha tevekkül etmemiştir

dağlanan ve rukye istiyen» buyurulmuştur. Bunun izahı Buharînin ve daha mufassal olarak Müslimin

Husayn İbni Abdurrahmandan senedleriyle rivayet ettikleri şu hadistedir: demiştir ki: Saıyd İbni Cübeyrin

yanında idim. Dün gece düşen yıldızı hanginiz gördü dedi, ben, dedim, sonra da amma, ben bir namazda

değildim, böcek sokmuştu, dedim. Ne yaptın dedi. « اِسْتَرْقَيْتُ »: rukye ettirdim okuttum dedim, seni

ona ne sevketti? Dedi, Şa'bînin bize tahdis ettiği bir hadîs dedim, Şa'bî size ne tahdis etti? dedi, Büreyde

İbni Husaybi Eslemîden « لَا رُقْيَةَ اِلَّا مِنْ عَيْنٍ اَوْحَمَّةٍ = gözden veya sokmadan

başkasında rukye yoktur» dediğini bize tahdis eyledi dedim, bunun üzerine dedi ki: işittiğini tutan iyi yapmıştır ve lâkîn İbni Abbas bize Hazreti Peygamber Sallallahü Aleyhi ve Sellemden şöyle tahdis eyledi: Peygamber buyurdu ki: bana ümmetler arzolundu, Peygamber gördüm yanında bir cemaatcık, peygamber gördüm yanında bir iki racül, Peygamber gördüm yanında kimse yok, derken bana bir sevadi azîm kaldırdı zannettim ki benim ümmetim, derken bana denildi ki: bu Musâ ve kavmıdır ve lâkîn ufuka bak, baktım ki yine bir sevadi azîm, derken bana denildi ki, diğer ufuka bak, baktım ki bir sevadi azîm, işte denildi bu senin ümmetin ve beraberlerinde bilâhisab ve lâazâb Cennete girecek yetmiş bin vardı, Peygamber bunu söyledi, sonra kalktı menziline girdi, nâs bu bilâhisab ve lâazâb Cennete girecekler kimler olduğu hakkında bahse daldı. Bazıları bunlar Resulullaha sohbet edenler olsa gerek dediler, bazıları da bunlar islâmda doğup da Allaha

Sh:»6390

hiç şirk koşmamış olanlar olsa gerek dediler, daha bir takım şeyler söylediler. Derken Resûlullah Sallallahü Aleyhi ve Sellem çıktı, ne bahsediyorsunuz dedi, haber verdiler, buyurdu ki: «

هُمُ الَّذِينَ لَا يَرْقُونَ وَلَا يَسْتَرْقُونَ وَلَا يَتَطَيَّرُونَ وَ عَلَى رَبِّهِمْ

يَتَوَكَّلُونَ = onlar o kimselerdir ki rukye yapmazlar, rukye istemezler, tetayyur, ya'ni teşe'üm de etmezler ve ancak Rablarına tevekkül ederler اهـ. Fakat Buharîde, Mesabîhte ve Meşarıkte « لَا يَرْقُونَ » yoktur ve hadîs şöyledir: «

هُمُ الَّذِينَ لَا يَتَطَيَّرُونَ وَلَا يَسْتَرْقُونَ وَلَا يَكْتُوُونَ وَ عَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ = onlar o kimselerdir ki teşe'üm etmezler, rukye istemezler, dağlanmazlar ve ancak Rablarına tevekkül ederler» اهـ. Bu da sahihtir. Bu hadîs, ıhlâste Samedin manasını iyzahta geçtiği üzere esbaba gönül vermiyen ve âlâm ve mesaib karşısında sarsılmıyarak mekamı tevekkülün en yüksek mertebesinde bulunan nüfusi râdıye ashabı ekâbiri ehlûllah hakkında olduğu aşikârdır, onun için bunlardan key ve istirkanın terki evlâ olacağına istidlâl olunabilirse de umum için mutlaka men-u nehyine istidlâl muvafık olmaz. Yine Buharî, Müslim ve sair sıhahta rukyeye müsaade eden hadîsler de çoktur, ezcümle Cabir İbni Abdillah hadîslerinde demiştir ki: benim bir dayım vardı akrebden rukye ederdi: Resulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem rukyelerden nehiy buyurdu, onun üzerine, vardı ya Resulullah sen rukyelerden nehiy buyurdun, ben ise akrebden rukye ederim dedi. Resulullah da: sizden her kimin kardeşine bir menfeat etmeğe gücü yeterse yapsın buyurdu. Avf İbni Mâliki Eşce'î hadîsinde de demiştir ki: biz câhiliyyede rukye ederdik, dedik ki ya Resulallah onun hakkında ne buyurursun?. Rukyelerinizi bana arzediniz, rukyelerde be'is yoktur, onda şirk olmadıkça buyurdu اهـ. Ebî Saıydi Hudrî hadîsinde: Ashabı

Resulullahdan bir takım kimseler seferde idiler, Arab ubalarından birine uğradılar, onlara musafir olmak istediler musafir etmediler, içinizde bir rukye eden (okuyucu) var mı? Zira ubanın seyyidi

Sh:»6391

ledîgdir (ya'ni yılan veya akreb sokmuştur) dediler, ashab içinden bir racül -ki Ebu Saıyd kendisidir- evet dedi, vardı onu Fâtihatülkitab ile rukye etti, bunun üzerine adam iyi oldu, ona bir bölük ganem verildi, o onu kabul etmek istemedi, Peygamber Sallallahü Aleyhi ve Selleme arzetmeden almam dedi ve Peygambere vardı anlattı, «ya Resulallah! Vallahi yalnız Fâtilatülkitab ile rukye ettim dedi, Resulullah tebessüm buyurdu da sen onun rukye olduğunu ne bildin? Dedi, sonra da onu onlardan alın bana da sizinle beraber bir sehm ayırın buyurdu, daha bunlar gibi hadîsler delâlet ediyor ki nehyedilmiş olan rukyeler hakıkatleri mechul olan, sihir ihtimali ve şirk manası bulunan rukyelerdir. Bazıları da üflemeyi men'etmişlerdir, Ikrime demiştir ki: rukye eden üflememeli ve mesih etmemeli ve akid yapmamalıdır. İbrahimi Neha'iden de selef rukyelerde üflemeyi mekruh görürlerdi, diye menkuldür. Bazısı da demiştir ki Dahhakin yanına girdim vecaı vardı, sana ta'vîz okuyayım mı ya Eba Muhammed dedim, peki ve lâkîn üfleme dedi, ben de Muavvizeteyni okudum

اهـ.

Halîmi demiştir ki: rukye eden üflememek ve mesih etmemek ve akıd yapmamak gerektir, diye Ikrimeden merviy olan kavl, ke'enne bu hususta o şuna zâhib olmuştur: Allah Tealâ akıdde nefsi isti'aze olunacaklardan kılmıştır, Binaenaleyh menhiy olması vacib olur, fakat bu istidlâl zaıyftır çünkü « نَفَثَ فِى الْعُقَدِ » ancak ervah ve ebdana muzır sihir olduğu vakıt mezmum olur. Amma bu nefs, ervah ve ebdanı ıslah için olursa haram olmamak vacib olur اهـ. Maamafih neseîde Ebu Hureyreden şu hadîs de mervîydir: Resulullah Sallallahü Aleyhi ve Sellem buyurdu ki: « مَنْ عَقَدَ عُقْدَةً ثُمَّ نَفَثَ فِيهَا فَقَدْ سَحَرَ وَ مَنْ سَحَرَ فَقَدْ اَشْرَكَ وَ مَنْ تَعَلَّقَ شَيْئًا وُكِّلَ اِلَيْهِ = herkim bir ukde akdeder de sonra ona nefsederse sihir yapmıştır, (ya'ni sihir işlerinden bir iş yapmıştır), sihir yapan da şirk etmiştir. Herkim birşeye dakılırsa (bir

menfeati olur veya zararı def'eder diye gönül takar, itikad eylerse veya o itikad ile muska ve nazarlık gibi birşey takınırsa) ona havale edilir اهـ. Ya'ni yalnız Allaha sığınmayıp ta o şeye bağlandığı, ondan

umduğu, halbuki Allahın izni olmayınca hiç bir şeyin ne menfeati ne mazarratı olamıyacağı için o takıldığı şeyden hiç bir fâide görmez, Allahın avn-ü ınayetinden mahrum olur. Âyetin tefsiriyle bu hadîsin münasebeti de zâhirdir. Bu da mutlaka nefsi nehyetmemiş sihirbazlık tarzında düğümler dökerek, şunu bunu bağlamak için okuyup üflemeleri nehyetmiş ve son fıkrasiyle de nefsi telkınlerin mutlaka bir hukmü olduğu ve bu suretle mevhum şeylere itikadın ve Allahdan başkasına sığınmanın mazarratını anlatmış demektir. Bunun hasılı da beyan olunduğu üzere sihir manası karışan ukdeli, ne olduğu belirsiz mechul ve muğlak, şübheli, akîde veya beden üzerinde mazarrat olması melhuz şeytanî üfürükçülükten ve mevhumatta kapılmaktan tahzirdir. Onun için müfessirînin çoğu manayı hep sihr üzerinde dolaştırmışlar ve mutlaka değil, fakat sihir karışan rukyelerden sakınmayı söylemişler, iplik düğümliyerek okumayı da sihir tarzından saymışlar, Ikrime gibi bazıları da nefsetmeği ve el sürmeyi bile şübheli telakkı eylemişlerdir ki muradları tükürüklü üfürükler ve sinirler bozacak sıvamalar olmak gerektir, yoksa şeytanî habîs nefslere mukabil kudsî, rahmanî nefsler ve nefesler dahi bulunduğu ve maneviyyatın maddiyyata, maddiyyatın maneviyyata geçmesi için velev cüz'î olsun bir sebebi adîye teşebbüs dahi lâbüd bulunduğu inkâr olunmuş değildir, « لِكُلِّ شَيْءٍ دَوَاء = herşeyin bir devası vardır» hadîsi mucebince emrazı ruhiyyeye ruhanî, emrazı cismaniyyeye cismanî sebeblerle tedavî meşru olduğu gibi karışık olanlara da karışık tedavî elbette meşru olur, şu şart ile ki te'sir, esbabdan değil, Allahdan bilinmeli, ve hepsinde de entrikadan,

sihirbazlıktan, şarlatanlıktan,

Sh:»6393

iğfal ve ızrardan sakınmalıdır, bu cihetle emrazı cismaniyye tedavîsinde bile gerek tabîbin ve gerek merîzın ahlak ve itikad itibariyle haleti ruhiyyelerin dahi ehemmiyyeti mahsusası bulunduğundan ruhanî kıymet, hüsni niyyet ve selâmeti itikad hepsinin başında gelir. Yoksa tababet namına yapılan zararlar, afsunculuk, üfürükçülük namiyle yapılan zararlardan az değildir. Bahusus bunları Allah için benî nev'ine hizmet ve menfeattan ziyade sırf mal kazancı için vâsıta yapan ve ağır ağır ücretler almak üzere alış veriş akıdleri yapmadan bir nefes sarfetmek bile istemiyen mütetabbiblerin, şarlatanların zararları, hiç bir zaman cinciliği, üfürükçülüğü san'at ittihaz edenlerden aşağı kalmamıştır, böylelerin de «وَمِنْ شَرِّ النَّفَّاثَاتِ فِى الْعُقَدِ» de dahil afsunculardan sayılması lâzım gelir. Hatta yalnız tababette değil, yukarıda ukdenin tafsîl olunan manalarına göre her meslek ve san'atte hak ve hayır fikrinden ayrılarak insan aldatmak, şer saçmak için nefes sarfedenlerin hepsi de bu mazmunda dahil olan, isti'aze edilmesi lâzım gelen nüfusi neffaseden olduğu da unutulmamak iktıza eder. Bunların böyle olması ise mukabilinde mazha hak ve hayır için cidd-ü istîkametle Allah yolunda nefes sarfedenlerin

mevcudiyyetlerini ve kıymetlerini inkâra sebeb teşkil etmez. Bundan dolayı hulûsı niyyet ve temîz nefeslerle Allaha sığınarak Allahdan şifa niyaz ederek okuyup üflemeyi de mutlaka sihirbazlık gibi telakkı etmek doğru olmaz. Onun için rukyeyi tecviz edenler Sıhahta merviy olan bir haylı hadîs ile istidlâl eylemişlerdir ki Râzî bunlardan şunları kaydeylemiştir: 1- Resulullah Sallallahü Aleyhi ve Sellem bir rahatsız olmuştu. Cibril Aleyhisselâm ona rukye etti de « بِسْمِ اللّٰهِ اُرْقِيكَ مِنْ كُلِّ شَىْءٍ يُؤْذِيكَ وَاللّٰهُ يَشْفِيكَ ya'ni: Bismillâh okur rukye ederim sana seni inciden herşeyden, Allah da sana şifa verir» dedi, diye rivâyet edilmiştir. 2- İbni Abbas demiştir ki: Resulullah Sallallahü Aleyhi ve Sellem bize bütün evca'dan ve hummadan

şu duâyı ta'lim ederdi: « بِسْمِ اللّٰهِ الْكَرِيمِ، اَعُوذُ بِاللّٰهِ الْعَظِيمِ مِنْ شَرِّ كُلِّ عَرَقٍ نَعَّارٍ وَ مِنْ شَرِّ حَرِّ النَّارِ » 3- Aleyhissalatü vesselâm buyurmuştur ki: Bir kimse eceli gelmemiş bir hastanın yanına girer de yedi kerre « اَسْاَلُ اللّٰهَ الْعَظِيمَ رَبَّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ اَنْ يَشْفِيَكَ = niyaz ederim o

azîz Allaha, o Arşı azîmin Rabbına ki sana şifa versin» derse şifa bulur. 4- Resulullah Sallallahü Aleyhi ve

Sellem bir hastanın yanına girdiğinde şöyle derdi: «

اِذْهَبَ الْبَاْسَ رَبَّ النَّاسِ، اِشْفِهِ اَنْتَ الشَّافِى لَا شِفَاءَ اِلَّا شِفَاءُكَ شِفَاءٌ لَا يُغَادِرُ سَقَمًا = gider o be'si, nâsın Rabbı, ona şifa ver, sensin şâfî,

senin şifandan başka şifa yok, bir şifa ki derd bırakmaz».

5- Resulullah Sallallahü Aleyhi ve Sellem Hazreti Hasen ile Hazreti Huseyne ta'vîz eder, «

اُعِيذُكُمَا بِكَلِمَاتِ اللّٰهِ التَّآمَّةِ مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ وَهَلَّمَةٍ وَمِنْ كُلِّ عَيْنٍ لَآمَّةٍ = ikinizi de Allahın kelimatı tammesine sığındırırım, her şeytan ve şom kazadan ve kötü

gözden» derdi ve buyururdu ki babam İbrahim de oğulları İsmail ve İshakı böyle ta'vîz ederdi. 6- Osman

İbni Ebil'ası Sekafîden: demiştir ki: Resulullaha vardım ve bende bir veca' vardı, beni bitire yazmıştı.

Resulullah Sallallahü Aleyhi ve Sellem buyurduki sağ elini onun üzerine koy ve yedi kerre şöyle de: «

بِسْمِ اللّٰهِ اَعُوذُ بِعِزَّةِ اللّٰهِ وَقُدْرَتِهِ مِنْ شَرِّمَا اَجِدُ» ben de yaptım, Allah

bana şifa verdi اهـ. Bunda şayanı dikkattir ki, Resulullah ona okumamış, onun kendisine okutmuştur.

7- Aleyhissalâtü vesselâm sefere çıkıp da bir menzile konduğu zaman şöyle derdi: «

يَا اَرْضُ ق رَبِّى وَ رَبُّكِ اللّٰهُ اَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنْ شَرِّكِ وَ شَرِّ مَا

فِيكِ وَ شَرِّ مَا يَخْرُجُ مِنْكَ وَ شَرِّ مَا يَدِبُّ عَلَيْكِ وَ اَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنْ اَسَدٍ وَ اَسْوَدٍ وَ حَيَّةٍ وَ عَقْرَبٍ وَ مِنْ شَرِّ سَاكِنِى الْبَلَدِ وَ وَالِدٍ وَمَا وَلَدَ = ya arz! benim Rabbım senin de Rabbın Allahdır, Allaha sığınırım senin şerrinden, ve sendekinin şerrinden ve senden çıkanın şerrinden ve senin üzerinde debelenenin şerrinden ve Allaha sığınırım esedden ve esvedden ve yılandan ve akrebden ve beldenin sakinlerinin ve doğuranın ve doğurduğunun şerrinden اهـ.

Sh:»6395

Bunlarda üflemeye dâir bir işaret yoktur. Ve bunların meşru'iyyeti için başka delile hacet olmaksızın Kur'andaki duâ ve isti'aze emirleri ve bu Sureler kâfîdir. Bununla beraber Resulullahın nefs ve meshi de sâbittir.

8- Sûrenin ta başında geçtiği vechile Resulullah her gece muavvizâtı okur ellerine üfler yüzüne ve cesedine mesih ederdi. Bundan başka, yine Hazreti Aişeden Sıhahta merviydir ki: Resulullah Sallallahü Aleyhi ve Sellem ehlinden birisi hastalandığı vakıt ona muavvizâtı üflerdi, vefat ettiği hastalığında da ben

okuyup üfliyor ve kendi eliyle kendisini mesh ediyordum, çünkü onun yedi saadetinin bereketi benim elimden çok büyük idi اهـ. Bununla beraber Resulullahın kendisine başkasının okumasını istemediğini anlatan şu rivayet de çok mühimdir: Yine sahihi Müslimde: Hazreti Aişe demiştir ki Resulullah Sallallahü Aleyhi ve Sellem bizden bir insan rahatsız olduğu vakıt onu sağ eliyle mesh eder, sonra şöyle derdi: « اِذْهَبِ الْبَاْسَ رَبَّ النَّاسِ وَاشْفِ اَنْتَ الشَّافِى لَا شِفَاءَ اِلَّا شِفَاؤُكَ شِفَاءً لَا يُغَادِرُ سَقَمًا » vakta ki Resulullah hastalandı ve ağırlaştı, sağ elini tuttum, onun yaptığını yapmak istedim elini elimden çekti, sonra « اَللّٰهُمَّ اغْفِرْلِى وَاجْعَلْنِى مَعَ الرَّفِيقِ الْاَعْلٰى » dedi, ben baka gittim, ne bakayım emir tamam olmuştu اهـ. Bunlardan maada Resulullahın harbde ve sairede mecruh olanlara okuyup dokunmasiyle derhal şifa hasıl olanlar da çoktur, fakat onlar onun nübüvveti havassından olan mu'cizât kabilinden olduğu için diğerleri hakkında istidlâl olunmaz. Maamafih yine Hazreti Aişe Resulullah Sallallahü Aleyhi ve Sellem ensardan bir ehli beyte humeden, ya'ni akreb gibi zehirli hayvan sokmasından rukyeye ruhsat verdi demiştir ki, bu da Câbir hadîslerini müeyyiddir, bunda emmek tıbben de müfid olduğuna göre tükürmenin de bir vechi mülâhaza edilebilir. Bundan başka bir de gözden rukyeye müsaade edilmiş olduğu ve bu sebeble « لَا رُقْيَةَ ق اِلَّا مِنَ الْعَيْنِ وَالْحُمَّةِ » denildiği de mezkûrdur, göz değmek hâdisesi bir hâleti

nefsaniyye olmak hasebiyle bunda da ruhanî bir nefes ve telkının fâidesi zâhir demektir.

Şimdi bütün bunlardan hâsıl olan netice de şudur ki: Sihir şâibesi olmamak üzere ruhî veya bedenî salâh için me'sur duâlarla rukye caiz olmakla beraber istirka, ya'ni kendini başkasına okutmak, rukye taleb etmek, Allaha sığınmak ve duâ etmek için başkasının tavassutunu dilenmek manasını tezammun etmek itibariyle şer'an memduh değildir, o balâda zikrolunan hadîsler mucebince Allahın bilâhisab ve lâazâb Cennete girecek hâs kulları ondan sakınırlar, bundan dolayı Fıkhi Hanefîde bu mes'ele şu vechile muharrerdir: Şâfî Ancak Allah Tealâ olduğuna ve devayı ona sebeb kıldığına itikad ettiği takdirde tedavî ile iştigalde be'is yoktur. Amma şâfî devadır diye itikad ederse değil, « كذا فى السراجيه ». Şunu bilmelidir ki zararı izale eden esbab üç kısma ayrılır: Birincisi maktuunbihtir: susuzluk zararını gideren su ve aclık zararını gideren ekmek gibi. İkincisi maznundur: hacamat etmek, kan almak, müshil içmek vesair ebvabı tıbba aid mualecat yapmak gibi. Üçüncüsü de mevhumdur, rukye gibi. İmdi maktuunbih olanın terki tevekkülden değildir, hatta ölüm korkusu olduğu takdirde terki haramdır. Amma mevhum olana gelince

tevekkülün şartı onun terkîdir, Zira Resulullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem ve âlihi) mütevekkilîni onunla vasfeylemiştir. « لَا يَسْتَرْقُون الخ ». İkisi arasında mütevassıt derecede olan maznuna gelince ki etıbba indindeki esbabı zâhire ile müdavat böyledir, bunu yapmak tevekküle münafi değildir, mevhumun hilâfınadır, terki de haram değildir, maktuunbihin hilâfınadır, belki bazı ahvalde ve bazı eşhas hakkındaki terki filinden efdal

Sh:»6397

olur, bu iki derece beyninde bir derecedir «

«كذا فى الفصول العمادية فى الفصل الرابع و الثلاثين

merîza ve melduğa karşı okumak yâhud bir varaka yazıp ta'lik etmek, yâhud bir tasa yazıp yıkayıp içirmek gibi Kur'an ile istirka hakkında ihtilâf edilmiştir, Ata, Mücahid ve Ebu Kılabe mübah olduğuna, Nehaî ve Basrî kerahetine kail olmuşlardır. Hizanetülfetavada böyledir, fakat meşahîrde inkâr edilmiyerek sâbit de olmuştur, Hizanetülmüftîn, ta'viz, ya'ni muska takınmakta beis yoktur ve lâkin halâda ve mukarenet zamanında çıkarır «garâib», bir kadın kocası sevmediği için sevsin diye muska yaptırmak isterse Camiussağîrde der ki bu haramdır helâl olmaz « كذا فى الحاوى للفتاوى »

فتاواى هنديه جلد ـ ٥. كتاب الكراهيه اون سكزنجى

باب٠ تداوی و معالجات). Görülüyor ki burada rukye ile tedavî terki evlâ mevhum kısmından sayılmıştır, mevhum denilmekten murad da hiç aslı yok yalan demek değil, maktuun ve zannı gâlib demek olan maznunun mukabili, ya'ni zannın mercuh, zaıyf tarafı yüzde elliden aşağı düşen kısmı demektir ki tıbbî tedavîlerin de bir çoğu böyledir, isabeti yüzde yüz olan maktu, yüzde elliden yukarı olan maznun, yüzde elliden aşağı olan da mevhum kısmındandır. Zamanımızda tıbbî fenlerin terakkî etmiş olmasına rağmen hayatın, emrazın tam bir hududu çizilmiş olmadığı gibi fenni tedavî de amprik olmaktan çıkarılmış değildir, hayat yine mechulât ve esrar ile doludur, onun için zikrolunan üç kısım hakkındaki huküm artık değişmiştir veya değişir gibi zannetmemelidir, bu taksim her zaman için düstur olacak ılmî bir taksimdir. Bu gün de tıbda fenni tedâvînin yüzde yüz isabet ettiği bir deva tesbit edilmiştir denemiyor, kinin gibi en sağlam sayılan ilâçların bile yüzde seksen doksan ihtimal içinde telakkî edildiği malûmdur. Biiznillâh yüzde yüz sayılabilecek bir haylı ilâçların bulunduğu farzolunursa bile bunlar maktu kısmında dahil demek olacağından dolayı zikrolunan taksim değişecek

Sh:»6398

değildir. Bir çok masraflara fedakârlıklara katlanılarak takıb edilen tedâvîlerin bir çoğu da nice ukdelerle

dolu esrar perdeleri içinde zaıyf bir ihtimalin verdiği asgarî bir ümid ile tatbık edilmek itibariyle rukyeden farklı değildir, aynî zamanda tıb tedâvîlerinin müfid olmadığı bazı emraz ve avarızın bir rukye ile zâil olabildiği de ötedenberi görülegelmiş vakı'attandır.

Mukabilinde bir şer ve zarar melhuz olmadıkça mümkin olan en zaıfy bir fâide ihtimalinden dahi insanları men'etmek doğru olmaz, ve yüzde bir değil, binde bir, milyonda bir misâle müstenid bir ihtimal dahi olsa mukabilinde bir zarar ihtimali bulunmıyan bir fâide mülâhazası mücerred tevehhüm değil, az çok delilden neş'et eden bir şübhe demek olduğundan ihtiyac halinde daha kuvvetlisi bulunamayınca onunla âmel tecviz edilir, ve öyle bir tesellînin alelıtlak men'i de makul olmaz, fakat insanların sihirbazlara, şeytanlara kapılması da en ziyade bu gibi şübheli ahvâl içinde vukua gelir ve onun için zarar ihtimallerinin de iyi düşünülmesi iycab eder. Ilmi usul kava'idine nazaran ise kat'î delil ile itikad ve amel vacibdir, hılâfına kavî delil bulunmıyan zannî delil ile itikad vacib olmasa da ındelhâce amel vacib olur, vehm ve şübheyi kesmek için müfid olduğu zaman nazarı ıtibara alınabilir. Bu esas üzere Fıkıhta da şifâ, Allahdan bilinmek şartiyle tedavînin kat'î olaniyle amel vacib, ındelhavf terki haram, maznun olanıyla amel câiz, ahval ve eşhasa göre bazan fi'li, bazan da terki evlâ, mevhum olaniyle de amel menhî değil ise de terki evlâ denilmiş, rukye de mevhum kısmından sayılmıştır. Mevhum olmasının sebebi de duâ olması itibariyle değil,

okuyanın nefesinde sebebiyyet mülâhazası itibariyledir.

Şu halde bu izahattan anlaşılır ki rukye ile tedâvî halkın pek çoğunun zannettiği gibi dindarlığın iycabı

ve

Sh:»6399

şer'ın emrettiği bir şey değil, nihayet bir müsaadedir. Asıl diyânetin muktezası onu terk ile Allaha mütevekkil olmak ve ancak Allaha sığınıp ona kendisi doğrudan doğru duâ etmek ve duâsına başkalarının tevassutunu istememektir. Mü'minin mü'mine gerek huzurunda ve gerek gıyabında duâsı meşru' ve müstahsen ve hatta vazifei dîniyyesi bulunduğunda ve « اَلدُّعَاءُ مُخُّ الْعِبَادَةِ » hadîsi şerifi mucebince duâ ıbadetin, dindarlığın iliği olduğunda şübhe yok ise de duâ etmek başka, okuyup üflemek, başkasının nefesinden meded beklemek yine başkadır. Allah Tealâ duâyı emretmiş « ادْعُونِى اَسْتَجِبْ لَكُمْ » buyurmuş « اِنِّى قَرِيبٌ اُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ اِذَا دَعَانِ » buyurmuş « قُلْ مَا يَعْبَؤُا بِكُمْ رَبِّى لَوْلَا دُعَآؤُكُمْ » buyurmuş, fakat şirkten, kendinden

başkasına duâdan nehyetmiş « قُلْ اِنَّمَآ اَدْعُوا رَبِّى وَلَآ اُشْرِكُ بِهٖٓ اَحَدًا» buyurmuştur. Kezâlik Kur'anda ve Resulünün lisaniyle en güzel duâları ta'lim eylemiş ve nihayet bu Surelerle de bütün şerlerden doğrudan doğru kendisine sığınılmasını emreylemiştir. Okuyup üfliyecek olan bunları bellesin her zaman kendine hırzican edinsin, Peygamber Sallallahü aleyhi ve Sellemden merviy olduğu üzere her gece ve her ihtiyacında temiz temiz, hulûsi kalb ve itikad ile okusun, kendine üflesin, mü'min kardeşlerine de hem duâ hem tavsıye etsin, temiz nefesle duâ edenlerin duâlarının berekâtını da inkâr etmesin, buna söz yok, fakat Allah Tealâ böyle duâ ve icabet kapısını herkese açtığı, ona umumiyyetle herkesi çağırdığı, herkesin doğrudan doğru ilticasını istediği ve şirk şâ'ıbesini kabul buyurmadığı halde ona doğrudan doğru duâ ve ibadet ile dehalet ve ilticayı bırakıp da ben o kapıya gidemem, ne istiyeceğimi de bilemem diye duâ dellâlı aramağa ve onun nefesinden meded ummağa kalkışmak diyanetin iycabı değil, cahiliyye âdetîdir. Nâs bundan gafîl olup kendine okutup üflemeyi dindarlık iktızası zanneylediği cihetle burada bu tafsîlât ile sözü uzatmağa lüzum görüldü,

وَاللّٰهُ الْمُوَفِّقُ.

Sh:»6400

2- Bir de « النَّفَّاثَاتِ فِى الْعُقَدِ = düğümlere üfliyen kadınlar», « اَلنِّسَاءُ الْكَيَّادَاتُ » ya'ni hilebaz kadınlar, yâhud erkekleri fitneye düşüren, onlara mehasinini arzederek tearruz edip meftun eyliyen fitnekâr kadınların şerrinden diye tefsir edilmiştir. Râzînin beyanına göre Ebu Müslim bu sonuncuyu ihtiyar eylemiştir ki erkeklerin azm-ü irâdelerinde reiy ve nazarlarında icrayi te'sir ile tesarruf eden kadınlar demek olur, bu surette ukde azîmet, ya'ni akdi kalb ve re'yi nazar manasına, yâhud ip düğümünden müste'ar, nefs de ipin düğümünü yumuşatmak için tükürmekten müste'ar olup mana şu olmuş olur: kadınlar erkeklerin gönüllerine üfler gibi verdikleri heyecanlar ve yumuşatıcı te'sirlerle onları reiyden re'ye, azîmetten azîmete çevirir türlü fitneye düşürürler, onun için Allah onların şerrinden isti'azeyi emreylemiştir. Bu ma'na « اِنَّ مِنْ اَزْوَاجِكُمْ وَاَوْلَادِكُمْ عَدُوًّا لَكُمْ » mazmuniyle « اِنَّ كَيْدَكُنَّ عَظِيمٌ » mazmununa muvafıktır. Râzî der ki bu kavil güzeldir, fakat ekseri müfessirînin kavli hilâfına olmasa...

Lâkin yukarıda geçtiği vechile sihirbaz ukdesinin asli azîmette olduğu ve onun da mutlaka iplik düğümü manasına tahsîsı vacib olmayıp maksad urfî ve lügavî e'am manasiyle mutlaka sâhirler ve sâhireler demek olacağına göre bu kavil de ondan haric değil, onun bir vechi demek olur.

3- İbni Sînanın ve bazı ârifînin ihtiyar eylediği vecihtir ki ukdelere üfliyen nefisler, yahud kuvveler demek olarak ecsamı unsuriyye içinde uzvî veya âlî denilen gerek hayvanat ve gerek nebatat bütün ecsamı nâmiyenin nemâsı mebde'i olup nefsi nebatî ve kuvvei nâmiye ve kuvvei gaziye denilen uzvî kuvvelere işaret olmasıdır ki alel'umum uzviyyette olduğu gibi bedeni insanîde de tegaddî ve tenasül vazifelerinin meyli demek olan şehvet heyecanın ilk mebde'i ve şartı bu kuvve,

Sh:»6401

bu nefis vesair kuvâyı hayvaniyye ve hissiye bunun mütemmim ve mükemmili olduğuna göre bu mana evvelki manaların ılleti mesâbesinde olan şehvet ve kuvvesine de işaret olarak hepsinden e'am demek olur. Ve hatta bu ıtibar ile «kuvvei şehevaniyye» demek daha zâhir olur. İbni Sîna gâsikı kuvvei hayvaniyyeye hamlederek demiştir ki kuvvei hayvaniyye müste'îz olan nefsi nâtıkanın hilâfına olarak küduretli bir zulmeti gâsika, ya'ni bulanık bir kara kuvvettir. Çünkü nefsi nâtıka cevherinde temiz, sâfî, ve madde küdurat ve alâikından berî, cemîı suver ve hakayıkı kabil bir fıtrette yaradılmıştır, o ancak hayvaniyyetten kirlenir televvüs eder, « النَّفَّاثَاتِ فِى الْعُقَدِ » da kuvvei hayvaniyyenin şartı

olan kuvayı nebatiyyeye işarettir, çünkü o tul arz umk, cemîı cihattan hacım ve mikdarı artırması haysiyyetiyle üç ukdeye üfliyor gibidir (hatta teneffüs hayatı nebatî iktısasından olduğuna göre nefsetmek, üflemek bunda mecaz değil, hakıkattir. Nebatatın boğum yerlerinde de ukde hakıkattır denilebilir). Nefsi insanî ile kuvayı nebatiyye beyninde alâka hayvaniyyet vasıtasiyle olduğu için lâcerem kuvvei hayvaniyyenin zikri kuvayı nebatiyyeye takdim olunmuştur. Bu iki kuvveden cevheri nefse lâzım gelen şerr ise onda beden alâ'ikını mühkemleştirmek ve ona muvafık, cevherine lâyık, gıda ile teğaddîsine mâni' olmaktır, ona lâyık gıda da Semavât ve Arz Melekûtunu ihata ve nukuşi bâkıye ile intikaştır اهـ.

Bazılarının dediği gibi gâsık cismi câmide, madene işaret olduğuna göre de ve bizim dediğimiz gibi mevâlidi selâseye ve bedeni insanîye şâmil cismi unsurîye işaret olduğu takdirde de bu mana cereyan eder. Evvelki manalar da buna teferru eyler.

Bütün bunlardan sonra burada « اَلْعُقَدُ », balâde Nihayeden naklen zikrolunan Hazreti Ömer ve Übey hadîslerindeki « هَلَكَ اَهْلُ الْعُقْدَةَ » ve « هَلَكَ اَهْلُ الْعَقْدِ » gibi velâyet ve akdi bîat, ta'biri âharle «ukdei mülk» manasına olmak ve

hatta o hadîsler bu âyetin bir mazmunu bulunmak da çok muhtemildir. Bu ukdelere üfliyenlerin üflemeleri ve şerleri ise bir taraftan hukukı ıbadı uhdelerine alan zimamdarının sui idareleri, cah hırsları tehakkûm ve teaddî dâ'iyeleriyle o ukdeleri sıkıştırmak yolundaki zulüm ve teğallüb hareketleri bir taraftan da Allahdan korkmaz ehli bağıy ve ısyanın halkı iğva ve ifsad ile hak ukdeleri çözmek fitne ve ihtilâl çıkarmak için sarfettikleri nefeslerle yaptıkları tahrikât, çevirdikleri entrikaları demek olarak iki veche şâmil olur ki bunların ikisi de Allaha isti'aze edilmesi lâzım gelen en büyük şerlerdendir. Maamafih bunlar da sihrin « صَرْفُ الشَّيْءِ عَنْ وَجْهِهِ » demek olan umumî manasında dahil olacağına göre birinci manada dâhil demektir.

Şu halde hulâsa: «ukad», hissî, manevî, hakıkat mecaz birçok manalara muhtemil olmakla beraber esas manası düğüm demek olduğu için ip düğümünde zâhirdir. Lâkin maksad alel'ade bir ip veya iplik düğümünü bağlamak veya çözmek için üflemek veya tükürmekten ıbaret olmadığı da zâhirdir, çünkü her iplik düğümünde şer mülâhaza olunmıyacağı da âşikârdır, bundan dolayı murad ta'birin hakıkatı üzere düğüme üflemekten ıbaret değil, sihirden kinâyedir, Bu suretle « النَّفَّاثَاتِ فِي الْعُقَدِ » nüfusi sâhire manasına urfolmuş bulunduğundan mana alel'umum sâhirlerin ve sâhirelerin şerrinden isti'azedir.

Sihir fi'li de iplik düğümüne münhasır değildir. Onun için bunu sihrin herhangi bir şey'i vechinden sarf ve tahvil etmek ma'nasiyle anlamak muvafık olur ki bu da zikrolunan ma'naların hepsine şâmil olur.

5. ﴿وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ﴾ ve herhangi bir hadîsin -başkasında gördüğü bir ni'meti çekemeyip de ona göz diken, onun mutlaka zevâlini temennî eden hasedcinin ﴿إِذَا حَسَدَ﴾

hased

Sh:»6403

ettiği vakıt şerrinden- ya'ni nefsindeki hasedinin muktezasını fi'le çıkarmağa kalkıştığı, mahsuduna karşı kavlen ve fi'len ızrar mebadîsini, şer mukaddimatını tertib ve icraya başladığı vakıt şerrinden. Çünkü hased kuvvede kaldıkça hâsidin kendinden başkasına zararı yok demektir, diğer bir ifade ile de denilmiştir ki: hased galeyan edip de mahsuduna karşı kîn ve gadab ve kasdi adavetle nefsi habîsini tevcih eylediği vakıt ki gözdeğme ta'bir olunan halet ve âfet ve ekseriya o lahzada olur. Onun için hased ile gözdeğmek mütelâzım gibi mülâhâza olunur. O sırada hasîdin nefsi öyle bir keyfiyyeti habîse ile tekeyyüf eder ki o hiss ile fırlattığı bednazarların şiraresi, mahsudu zaıyf buluverdiği takdirde bazan onu yıldırım gibi çarpar. Ve

nice hâsidler ve kötü gözlüler vardır ki hased gözüyle baktıkları zaman bazı yılanların gözleriyle bakışlarındaki ezâ gibi ezâlandırırlar. Bu hiss ile harekete geçen habîs nefisler ise her hileye baş vurur, ellerinden gelen her fenalığı göze alırlar. Ve onlar için mahsudun helâkinden başka bir suretle tesellî kabil olmadığından dolayı o yolda içlerini yeye yeye kendilerini de yakar helâk ederler. Ancak hasedin muktezasını icraya kalkışmayıp da yalnız kendi nefsinde sakladığı ve bu yolda nefsi ile mücahede edebildiği takdirde mahsuda bir şerri dokunmaz, ve nefsiyle mücahedesinden dolayı me'cur bile olursa da gönlünde o hased hissi devam ettikçe kendi kendini yer, zararı sırf kendine olur. « اِذَا حَسَدَ » diye takyid buyurulması bu farka işaret için olduğunu söylemişlerdir. Bundan başka hâsidin şerrinden murad, onun günahı ve hasedi zamanında ve eserini izhar vaktındaki halinin kötülüğü, çirkinliği olmak da câizdir. İşte bütün bu zikrolunanların şerrinden o felakın Rabbına sığınırım di, bu vechile o « اَللّٰهُ الصَّمَدُ » e sığın, çünkü hepsini yaratan ve hepsinin şerrinden koruyacak olan odur, ve ona öyle ıhlâs ile sığınanlara onun hıfz-u himayesi mev'uddur. « فَاللّٰهُ خَيْرٌ حَافِظًا وَهُوَ اَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ ».

Sh:»6404

Hased nedir? Râgıbın beyanına göre: hased, bir ni'metin müstahikkından zevalini temennîdir, ekseriya o ni'metin izalesine sa'y ile de müterafık olur. Ve rivâyet olunmuştur ki Mü'min gıbta eder, Munafık hased eder اهـ. Kamusun ve sairenin beyanına göre de o ni'metin kendisine tahvilini isteyip istememekten e'amdır. Ya'ni hasedde asl olan ma'na bir ni'metin, bir fazîletin, bir kemalin sahibinden zevalini arzu etmek, kendisine geçmesini gerek istesin gerek istemesin başkasında bulunmasını mutlaka çekememektir. Öyle ki onunki onda dursun da sana da verelim deseler memnun olmaz, kaşki onunki mutlaka gitse de kendisine hiç birşey verilmese bile hoşlanır. Bahusus hased olunan ni'met, hâsid tarafından gasbolunmak kabil olmıyan fezaili zatiyye ve kemalâtı nefsiyye kabîlinden olursa hâsid o zaman bütün fazîlet düşmanı kesilir ve onu kendine tahvil edemediğinden dolayı mahsudunu bigayrihakkın mutlaka imha etmekle mütesellî olmak ister, « اَلْعِيَاذُ بِاللّٰهِ ».

Hulâsa: hâsid kendinin onmasını değil, diğerinin onmamasını ister. Eğer başkasından zevali istememekle beraber kendisine de onun gibisini veya daha iyisini isterse o hased etmek değil, gıbta etmek, imrenmektir. Bunları Âlûsî şöyle anlatmıştır: bilinmeli ki hased: gayrın ni'metinin zevâlini temenniye ıtlak olunur, bir de gayride bulunan fakr veya sair herhangi bir noksanın devamını, ve ademi ni'metin hali üzere ıstishabını temenniye ıtlak olunur, (ki evvelkisine lisanımızda çekememezlik, ikincisine de onduğunu

istememezlik ta'bir olunur) şâyi' olan evvelki ıtlaktır. Her iki ma'na ile de hâsid Allah ındinde ve Allahın kulları ındinde mebğuzdur, meşhur olduğu üzere hased, kebairden ma'duddur, lâkîn tâhkîk budur ki garîzî, cibillî olan hased, muktazası olan ezâ ile mutlaka amel edilmeyip de onunla muttasıf olan kimse nefsiyle mücahede ederek kardeşine Allahın seveceği vechile

Sh:»6405

muamele ederse onda günah olmaz, belki o cibillî hased sahibi nefsiyle mücahede edip kardeşine hüsni muamele ettiğinden dolayı büyük sevaba nâil olur. Çünkü tab'a muhalefette büyük meşakkat bulunduğu hafî değildir. Bunlardan başka gıbtaya da mecazen hased ıtlak edildiği vardır, hem urfi evvelde bu şâyi' idi. Gıbta ise kardeşinde bulunan ni'metin zevâlini temenni etmiyerek onun gibi senin de olmasını temennî eylemendir ki bunda beis yoktur. Netekim şu hadîsi Nebevî bu ma'nadandır: «

لاَ حَسَدَ اِلاَّ فِى اثْنَتَيْنِ رَجُلٌ آتَاهُ اللّٰهُ مَالاً وَسَلَّطَهُ عَلَى هَلَكَتِهِ فِى الْحَقِّ وَ رَجُلٌ آتَاهُ اللّٰهُ الْحِكْمَةَ فَهُوَ يَقْضِى بِهَا وَيُعَلِّمُهَا النَّاسَ

» şu ikiden başkasında hased yoktur: bir adam ki Allah ona mal vermiş ve hakta istihlâkine teslît buyurmuştur, ve bir adam ki Allah ona hikmet vermiştir onunla amel eder ve onu nâsa

öğretir اهـ.

Demek ki şer olan hasedin asıl ma'nası başkasında bir ni'met görmekten müte'ezzî olup onun zevâlini istemektir ki bizim çekememezlik ta'bir ettiğimizdir, bir takımlarının zannetiği ve hayli şâyi' olduğu vechile kıskançlık demek değildir. Kıskançlık bazan hased demek dahi olursa da daha ziyade Arabcada gayreti ta'bir olunandır, netekim Kamus mütercimi Asım efendi de şöyle der: gayret, gayr, gar, gıyar: nam ve namusa halel verecek haletten hamiyyet eylemek ma'nasınadır ki kıskanmak ta'bir olunur اهـ. Meselâ erkeğin karısını başkasından kıskanması, kezâlik kadının kocasını başkasından kıskanması hased değil, hayret ve hamiyyettir, bu memduhtur. Fakat birisi diğerinin karısını veya kocasını veya evlâdını veya malını veya güzelliğini veya herhangi bir ni'met ve meziyyetini, şerefini çekememek, ona göz dikmek, onun ondan zevâlini ârzu etmek haseddir, mezmumdur. Buna da kıskanmak ta'bir edildiği yok değil ise de bu çekememezliği bir gayret ve hamiyyet ma'nasında mübalağa suretiyle kullanmak kabîlinden mecaz demektir. Ya'ni yerinde olmıyan bir kıskanmaktır. Her ne olursa olsun kıskanmak

mutlaka

hased demek değildir, ondan e'amm olabilir. Binaenaleyh hasedi sade kıskanmak diye terceme etmek doğru değildir. Hased mezmumdur, ona bir kıskanmak denir ise ilin hakkını sahibinden kıskanmak, diye ifade edilmelidir, halbuki gayret ve hamiyyet demek olan kıskanmak memduh ve makbul bir haslettir. Tefeyyüz, terakkî, tekemmül, iffet, hakkın himayesi, ni'metin muhafazası onunla hâsıl olur, meğer ki kendi hakkının ilerisine tecavüz etmek suretiyle ifrat olsun, o vakıt gayret, hamiyyeti câhiliyye ve hased ma'nasında olmuş olur. Râgıbın hasedi ta'rifinde ni'metin müstehikkından zevâlini temennî diye müstehik kaydını koyması da mühimdir. Bundan anlaşılır ki hasedde zulüm ma'nası da vardır, ve o halde bir ni'metin gayret ve adalet demek olur. Binaenaleyh bir gâsıbın gasbettiği ni'metin zevâlini temennî etmek hased demek olmadığı gibi onun yedi mubtılesinin izâlesiyle hakkı sahibine teslim etmeğe çalışmak da şer değil, gayret edilmesi lâzım gelen bir hayir, bir vazîfei hamiyyet demektir, lâkin bir müstehikkın nâil olmuş bulunduğu bir ni'metten kalben müte'ezzî olup da onu çekememek zevâlini temennî etmek hased ve zulümdür. Fakat bu fi'le çıkmayıp hadîsi nefs kabîlinden kuvvede kaldıkça hâside zararı olursa da başkasına dokunmaz, amma kuvveden fi'le çıkarılmak istenip de o ni'meti bilfi'il izâleye sa'yedildiği zaman fi'len zulüm ve bagy olan hased olmuş olur ki o vakıt onun şerrinden Allaha sığınmak lâzım gelir, o artık hiç bir hak ve insaf tanımaz, mümkin olabilen her türlü mekr-ü hiyleye baş vurur, her türlü sihirbazlığı göze alır,

fırsat bulabildiği kadar ukdelere üfürdükçe üfürür. « النَّفَّاثَاتِ فِى الْعُقَدِ » onların hepsini de şerrine âlet etmeğe çalışır. Bu da nüfusi habîsede kuvvei şehviyye ile gadabiyyenin ve bilhassa kuvvei gadabiyyenin bir tuğyanı demek olduğundan dolayı İbni Sîna burada da şöyle demiştir.

Sh:»6407

« وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ اِذَا حَسَدَ », beden ve kuvveleri ile nefsi nâtıka beyninde husule gelen niza' demektir. Hâsid, kuvvei hayvaniyye ve nebatiyyesi haysiyyetinden bedendir, mahsûd da nefsi nâtıkadır, bu suretle beden, nefs üzerine bir vebaldir. O halde ondan i'raz ettiği surette o nefsin hali ne güzeldir! Ve eğer onunla televvüs etmiş değilse ondan müfarekatiyle ne büyük lezzete irecektir! اهـ. Bu da ma'nanın bir lübbü ve isti'azenin ruhunu beyan demektir ki hasılı:

اقبل على النفس واستكمل مطالبها فانت بالروح لا بالجسم انسان

Ruha dön ve onun metalibini olgunlaştır, çünkü sen cism ile değil, ruh ile insansın.

Mazmununa nazarı dikkati celbdir. Bunu şöyle hulâsa edebiliriz: Ey nefsi insanî! Bütün mahlûkatın, bahusus kevn-ü fesad şânından olan maddiyyatın, cismanî kuvvelerin, bahusus aldadıcı hayvanî ve nebatî kuvvelerin o şehvet, ve gadabın şerrinden o felakın Rabbına sığın, çünkü onlar seni çekemez, bedende bırakmak, çukura gömmek, helâke götürmek isterler, onun için sen o fıtret nurunun, insanlık ruhunun kadrini bil de onu yaradan Hak Rabbına sığın.

Görülüyor ki bu Sûrede nefsi insanîye zararı melhuz olan ve dîn-ü dünyaca teharrüz ve tevekkı olunması lâzım gelen şerlerin hepsi ihsa olunarak onlardan Allaha te'avvüz emrolunmuş ve bu suretle halâs va'd buyurulmuş demektir, bundan dolayı Resulullah bunlar nâzil olduğu zaman ferahlanmış ve bunlarla te'avvüze devam buyurmuştur. Çünkü bu, ikincisiyle beraber te'avvüz için her emri câmi'dir, evvelâ « مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ », isti'aze olunacak sürur mebadîsinin hepsine icmalen şâmildir, sonra da gâsık, neffasât, hâsid üçü onların meratibini veya en mühimlerini

bir tafsîldir. Gerçi o icmâlde ve hattâ neffâsat ve hâsidde müste'ız olan nefsin kendisi de dâhil olabilir. Fakat tekabül karînesiyle müste'iz, «müste'azünminh» de dâhil olmamak zâhir olduğuna nazaran bu Sûre daha ziyade insanı hâricinden veya bedeninden ızrar eden âfâkî şürurda zâhirdir. Bu suretle kelâm e'amdan başlayıp bilhassa hased ile nüfusi insaniyye şürüruna müntehî olmuştur. Bunun üzerine bunlardan isti'aze eden nefsin tekemmülü meratibi ile ona bâtnından gelecek enfüsî şerrin tafsîline ve bu suretle, « النَّفَّاثَاتِ فِى الْعُقَدِ » in de minvechin beyan ve tefsirine işaret olmak ve ondan da bilhassa isti'aze ile va'd itmam buyurulmak üzere bervechiâti nâs Sûresi ile hıtam verilmiştir. Bir de şayanı dikkattir ki şerlerinden isti'âze olunan « مَا خَلَقَ » deki mâ mevsufe veya mevsule olabilmek ihtimaline mebniy ma'rife veya nekire olması muhtemildir. Gâsık, hâsid, nekire ve müfred, aradaki « النَّفَّاثَاتِ فِى الْعُقَدِ » marife ve cemi olarak getirilmiştir. Bunun nüktesinde Zemaşerî ve Râzî: zira her gâsık, her hâsid şirrir değildir. Hatta bazan hayırda gıbta ma'nasına hased hayır bile olur, fakat her neffase şerr olduğuna işarettir, demişlerse de bu, pek zâhir değildir. Zira ferdi münteşir halinde istiğrak üzere her bir gâsikın vukubu, ve her bir hâsidin hasedi zamanında şerrinden külliyyen isti'aze matlûb olduğu daha zâhirdir. Lâkin gâsık ile hasidin şerri, ekseriya karanlıkta ve mechuliyyet içinde tanınmıyarak geriden geri cereyan eder, neffaseler, sihirbazlar ise ekseriya tanındıkları, bilindikleri halde yüzlere güle güle, gönüllere üfliye üfliye şirretliklerini yaparlar. Gâsık bir eşkıya gibi ansızın basar, hâsid de

bir kundakçı gibi saklı yakar, sâhirler, cadılar ise dost kılığında yankesici gibi göz göre göre çarparlar. Ve böyle olması onların hiylelerinin ince ve hafî olmasına mâni' de olmaz. İşte bunlar içinde en ziyade bile bile şerlerine düşülenler neffaseler olduğu ve urfi âmda da en ziyade şirretle

Sh:»6409

ma'ruf olanlar bunlar bulunduğu için « الـنَّفَّـاثَـاتِ » lâmı ahd veya istiğrak ile marife ve cemi olarak iyrad edilmiş olmak bizce daha doğru ve daha zâhir görünmektedir. Nâs Sûresinde « الْوَسْوَاسِ الْـخَنَّـاسِ » ın marife olması da neffasât gibidir. Bu cihetle de o bunun tetimmesi olan bir beyanı demektir.